

ВАСИЛЬ БАРКА

**БІЛЛИЙ
СВІТ**

В-ВО «УКРАЇНСЬКА ТРИБУНА»

МЮНХЕН

1947

ВАСИЛЬ БАРКА

БІЛИЙ СВІТ

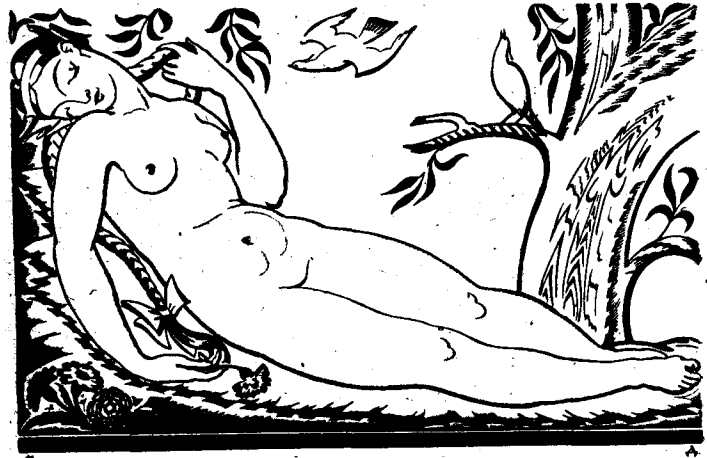
ПОЕЗІЇ

diasporiana.org.ua

Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада

Обкладинка і мистецьке оформлення:
Михайло Дмитренко

СВІТАННЯ

1

Authorized by Headquarters European Command Civil Affairs
Division APO 757, A. G. 383. 7 GEC-AGO, from July 1947
Responsible editor and printer: Wasyl Pasiczniak
Druck: R. Oldenbourg, Graphische Betriebe G. m. b. H., München

СВІТАННЯ

На світанні три бджілки, три сестри до князя-соняшника
дзвінкими крильцями керували;
»— Поздоров, небо!« — і віі йому торкали.

Як прокинувся в росяну мить,
як прокинувся щедрий княз,
на кобзі, струнами запашній: брязь-брязь!..
і, мов сонечко, жахтить.

Гостювали, як на весіллі. Росинками лица вмивали. Со-
лодкою музикою та пахоцями серця наливали.
»— Будь здоров!« — і в голубі цимбали.

А що сонечко сестричок стрічало,
любо всіхалося, — їм віради мало:
»— Далеко ходить; серденько світла і неба пан,
якби росло в цвітостан!«

І в одвіт їм приборями промінними пророкотало, — не-
сердитими, всеблагими:
»— Роботящі, рідні!.. На сторожі над ними.«

Грезетні бджілки, щастя квітніє;
і вітру синій орлик віє.
»— Б'ю списами: в вічний холод! в чорний гріх! —
щодня огненна турбота за всіх.«

* * *

Отак і Дух Світу (для тих, що бачать, і сліпих) над ву-
ликами зізд неувимими та над безоднями діє.

Як розвиднюється, — молюся Тобі, Маріє!

ПАСЕРБИЦЯ

Від злої мачухи пішла,
пішла в досвітній сад.
А там сім'я пташин вела
пісні на срібний лад.
Крізь сльози, вранці променисті,
дивилась дівчинка смутна,
як квіти горді та врочисті
підносять дивина.

1937

ВІТЧИЗНА

В лазурі — сонця трон. А знизу
гроза витворює бризкучий дощ у чорному содомі
й купає гороньку шипшинноризу.

Я в найгранітнішому домі
князівства скель і сосен синьооких,
повсюди ширять нетерплячі води
шум серафічний, шум зринань високих
і йдуть в ущелини шукати прохолоди.
Я коло саклі доброго даргінця —
раюю, люблячи журбу зурни.
Сердечність душі наповня по вінця
й злітають з неба райдужні півсни.

А все ж я сум у грудях хороню,
я скрізь істотою тужу та рвусь,
я завжди — чи труджусь, чи думаю, чи сню,
чи я радію, чи скорблю чомусь —
я хочу рідну бачити країну,
вернутись до її порогу... жить у ній віднини
до смерти. Пахощі від хустки нені,
священні для дітей — її приміта.
Сім'ї спочинок серед вишень літа,
схвильовані жита й хмарки південні,
предліся в розкоші бузка й ромашки,
над ріллями блакитна казка пташки,
і гості лілій, рибарі в свічаді
всіх молодих річок, і, сонцю раді,
гвоздики й дивина біля вікна... —
Країно-Мати! Хто твій образ зна,
хоч хай вітає в небесах чужин,
він поривається, як блудний син,
вернутися на рідний діл, припасти до землі,
вкривавивши терни стежинок злі.

Хай грудка ґрунту рідного вливає піт:
крихка, сира та млиста, без окрас,
вона любіша, ніж весельчатий дорогоцвіт
вершин коронних! Ми в печальний час
її знаходимо дрижачими перстами
на грудях, під чужими сорочками,
і тиємо до рани серця... Так бальзами
скарбуцього підхмар'я й цвітлісся Сходу
зціляють нас чарівно. Ні, ніколи й зроду
не вб'є, не вб'є лиха година
в душі знедоленого сина
пречисту частку сонця, сонця життя
і доброти, — не вб'є, якщо в вітчизні

нетлінним жаждуцим еством своїм
він хоч секунду щодоби вітає
й радіє, бачучи, як день світає,
як небо в щирозлоті неземнім
мир обітує й вік блаженства для людей,
а прибережні цвіту воскресіння
перекладають висвіт цей
зрожева, зжовта, зфіялкова, зсиня
на мову серця. Як проміння гріє!
Утішиться, очиститься та прояснє
серед стежок дитинства вся душа
й до брам Кавказу, нехотя руша.

Вона міцна! Їй досить хоч у сні торкнутись
живого лона матері-землі,
щоб подолати сатанинську лютість,
щоб і в аду, в сірчаній смертній млі,
коло землістої підшви нені,
що аж до хмар підносить освіти чола благословенні. —
щоб і в аду, обуглившись, як древне розп'яття,
жахаючи, як тїнь потойсвіту чорнокривава,
кричати, ніби грому гуркіт: — браття,
Їй вічна слава! слава!

Х. 1942.

РАЙ

Моляться соняшники.

Грім на хмарі Біблію читає...
тополя пошепки: страшний який
твій плач, Ісаїє!

Моляться соняшники.

Голод. Мати немовля вбиває...
тополя закричала: он який
мій рай, Ісаїє!

1947

На чорній ніженьці, мов срібна хмарка, вишня світиться;
 і синьогруда птиця,
 важка, розкішну гілку колихає,
 і меншенька: крізь листя пурхнула; майнула тільк крилата
 по сірій грядці,
 по квітниках...
 І джміль у жовто-чорній ризоньці, шукач гудучий,
 віється й мерщій тікає
 понад травою.
 Світло. Звідкись — хмара. Тільк. І от тоді
 тюльпани так тасмно в тій зеленій тині саду
 аж загорілись,
 аж спалахнули, як огненна кров;
 і гостролистими рядками, в скорбних іскрах,
 замерхтіли квітники.
 Бабуся сива вийшла думати-ридати в милий сад:
 їй сина вбито на війні.
 Під вишнею присіла тихо,
 від світу білого рукою очі затулила
 бабуся сива.

Прошу: черешні в червоному намисті, ждїть отут — за
 дверцятами залїзними!
 І вони стоять, коралові разки перебирають...
 Прошу: берези в мережаних мантиях, отам — під фар-
 форовими хмарами — ждїть!
 І вони стоять, зелені сповіді шепчуть...
 Прошу: безгрішні трави, музики в кольористих діядемах,
 почнїть запашний концерт коло вікна!
 Земля посилає пахощі, як кадильниця...
 Прошу: сонечко в золотій сорочці, постїй за дубами — на
 далекїй дорозі!
 — Одну часиночку! — одказує.
 Звертаюся: мій свїтечку, на недовгий вік судився ти, а
 таки весь той вік шукатиму щастя!
 День одцвітає, хмарніє червоноокий вечір.

III.

... тополі горді шепчуться — їх дві! — показують на щось у хмарах.

... берези побиваються; зелені коси їх, нечісані, обличчя закривають.

... а груша, симетрична та струнка, як свічка, зневажає свіжі віяння.

... самі дуби в громаді, надо мною, мають право вголос думати аж коло сонця.

... колишеться живий огонь темнозеленого моря, рветься запалити срібний мармур хмар та блискучу блакить.

... злетівши з голубого рукава Господня, голуб чистий в ясності і вітрі поспіша і світитися, і за вершинами зникає.

Шум! Блиск! Земля схвильована відкрита небу, так відкрита, що радісно і страшно. А небеса високі. Чути і знати безсмертя в світі. Тільки сумно відати, що ми на цій землі — минучі гості; що наші діяння і серця цвіт — дочасні. А жити б та радіти ж без кінця!

1944

З Е М Л Я

Сонця скарб. Тополь турбота
коло золотого плота.

І вітри дзвенять на житі,
скрипалі несамовиті; —
колосками бризкають озимі
та на квіти незгасимі; —
над кинджалами зеленими
дзвонами благословенними
полум'я сія.

Айстри — мов плянєточок сім'я:
з променями синіми,
з променями білими.

З хорами пташиними,
з гордощами-зіллями
вийшла: »чи хороша я?..«
О, земля моя!

1946

Ш Л Я Х

Було, ранесенько — до зоряниці —
турботніший, ніж туркот, хutorянин Аривон
огненні коні напува коло криниці,
і льон, немов блакитний сон.

»Вклонімося!« — тополі шепчуть, як черниці.
»Ласкаймося!« — як ріки, шелестять пашниці.

Жоржинне небо, поле молоде;
сивобородий хлібороб на хмари бровами веде:
»чи йде погожа, чи година йде,
і де ти, доле наша, де?«

То ж хмари — лебединому на світі білому,
то ж хмари — вітерцеві яєнокрилому,
що промина порти й вокзали,
перлини дарували, дідові переказали:
»недоля з півночі бреде
і сніжні ниточки пряде,
а доля ваша жде та жде,
бо гори коло моря, голубі кинджали,
ій на дорозі стали«.

Подумав дід і коні-змії в степ повів;
під бровами проблиснув синій гнів.

Посеребріло озеро. Струна джмілева.

Колиска за могилами рожева,
і сонечко до діда руки простягає
з найпроменистішою радістю на серці на своєму;

а шлях... ним Божа Мати йшла до Віфлеєму!

* * *

Було; і от — вороння викрякає,
червона хмара з снігом наступає.

П Р И М И Р Е Н І

Умивається Бог-Господь
і до сонця: »возходь, летітко, з тьми возходь!..«
і простила квітчастий рушничок.
Травинки — немов на бенкеті; келехами: цок-цок;
травинки — немов на весіллі, міняться росами,
весельчатими намистами.
Торкають річку ніжечками босими,
очима світло п'ють поломенистими.

Блукає дівчинка; — вмерла бабуся; —
дівчинка мучиться. »Кому помолюся?«
Нікому покійницю похоронити,
бо голод. На »чорній дощці« — діди і діти.
Упала, припада ж до рушничка сирота,
а небо променями повниться, світа.

Всевишньому в серці став, мов лан,
страждання білий туман.
І ось до сонця знов:
»Світи з найсвітлішою ласкою!« — і пішов.
Пішов до конторки й кожнісінької хати,
мирити, усовіщати.

Брати худі повиходили, кинувши двері,
стояли, дивилися в очі щирі.
Одні взяли револьвери,
а другі сокири.

Як зареготався сатана в сонцях орденів:
він Господа одурих.
Оглянувся — на самого ж океан звірів...
і ніхто скажених не розборонив.

А люди: »без неба доля наша клята,
ані добра в житті, ані пуття немає«.
Біла колодязя, там брат примиреного брата,
сльози встидавшись, тричі обнімає;

в серцях — мов голуби на свята!

РІДНІ ДУШІ

2

МАТИ

У тіні яблуневій — мати
леліє немовля й гойда.
З долоні сонця випада
алмаз на три карати.

Обходить неня світлий двір
і почина пісень співати.
Голубка й голуб-білопір
тоді знялися з хати.

— Ой, люлі! — матінка співа,
над нею кружать білокрилі;
віщують вік у повній силі
і золоті жнива.

1938

ДОЩ

Буря прогана тополі з світу.

А дівчаток двічко — голубенята —
переходить ниву, вітром мов облиту.

Аж жажнувся соняшник, залебеділа м'ята,
бо дзвенить залізний неба дах.

Старшенька: «дай руццю та й біжімо!»

Мимо — чорний, з пекла, птах,
і перекотиполенько мимо.
І ворог вічного добра
на кобзі приструнки з огню перебира,
і лихо лле і лле з відра.

В низинах повінь понесло,
зірчатий цвіт прибило всюди.
Плаці надівши, добрі люди
з батьками вийшли за село —
дитяточок шукати...

спішить — як сніг, поблідла! — мати.

А небо землю почало втішати,
ромашкою сіяти.

IX. 1946

БАТЬКО Й СИН

Аж при землі тремтить на вітрі
зелена ярина.

Ой, вій! Однось на південь птиці хитрі,
за грім морського дна.

Ясновищевий вечір; свічка мила
хмарини запалила.

Виходить дід на сірий шлях;
долонею від сонця очі слізні затіняє,
червоні очі; — сина з чужодальних земель виглядає.
Терплячу душу скорб скрушає.

На стернях долю перекотиполенько наздоганяє... —

чи добіжить до города руїни,
що в нім лігуча помста сіє міни
і прикида пожаром немовлят...
і димножовті місяця відміни
в терновому вінці; і з хмари-піни
зоря виіскрюється: світик свят!

Чи добіжить? — і тим, хто вийти зміг
з гудучого пожару,
та нагада про вічний добрий сонця сміх
в степу і чайок пару...
і пару чайок пад солончаками,
і — верби! — мармур хмар над вами.

Ні! Син селянський сам скоріш додому
та вернеться, ніж ти, буйненький,
довієш, вітроньку, в секунду грому
привіт од татка-неньки.

Курить над вечір сірий шлях.
Сідий, як місяць, дід зіниці затіняє,
когось аж коло сонця примічає...

воно ж спада наниз, в огнений рай,
проз двох людей проміння вівши.
Без слова, очі син на батькових рукавах витирає,
коліна приклонивши.

Отець од щастя сяс:
— знать, світить наша зірка, любий сину:
зустрілися!... Тепер спочину.

Як стало в хмарах досвічати,
затріпотіла ярина.
Он — брат назустріч; коло хати
радіє вся рідня!
Пагомнілися, як слід,
надивувалися на світ
і — спати.

А вранці промені від сонця стали прилітати,
як ангели. Прокинувсь білий птах.

Рукав тополеньки вітріє
і мріє сірий шлях.

I. 1945.

САМОТНІСТЬ

В зеленім полі, при землі,
красують свіжі: ніби зірка
і ніби дужка-надвечірка
ясного місяця. В теплі
одна зросла, як доня сонцю,
небесному царекоронцю.
Стеблини ж повились оті,
як ниті срібні й золоті.
На листя подивлюсь по краю,
мережку матері згадаю.
Ой, ненечко! В землі ти спиш,
мені ж тут день-у-день смутніш.
Я рік сама, без чоловіка,
живу. Печаль моя велика.
І хто ж то віда в цій війні,
хто зна: чи ти вдова, чи ні?
Піду додому, в чорний кут,
однаково — і там, і тут —
несплакана сльоза горить.
Засну, побачу сон: блакить
відкриє вічний світлий звід
і підуть квіти в танковід.

1943

РИБАЛЬЧИНА ДРУЖИНА

«— Нахмарило; морська взялась вода
огнем синьозеленим аж до дна.
По ній літає десь одна-одна
та милого байдарочка! Біда,
біда мені всю ніч терзає душу:
от-от умру ждучи, а ждати мушу.
Холодний ранок; вітер стих; на морі,
на зморенім — чайки срібнокольорі.
І піднялось, мов голуб, що спурхнув, —
святий, — як тільки серцем щастя вчув,
світило дня з пір'їстими лучами,
розкішнее... Хіба ж бо при такім,
при сонці радіснім над нами
та лихо скоїться з царем моїм?»

1945

ТЕМРЮК

Городок високий! Круча в хуртовині...
і на вікна срібносині,
і на вікна віє,
віє, смуток сіє.

Вранці на твердині
та почина вдова слізьми ридати:
— мий! о тяжкій годині
станув до гармати...

Сіється та й сіється хуртенька-літанка,
сіється та й сіється вона.

Сніжна сторона!

І жовтенька кожушанка,
і важкий платок,
чорноцвіт-платок,
зупиня сніжок.

А в зіницях темносірих повно смутку,
смутку-скорбі... Сніженьку, довій про мужа чутку!

Фуга вщухла. Німо-німо! Тільки з кручі
нарікання жіночі:

... Мужу мій! Нам хресна доля —
з моря; три нещастя — з поля...

Ти б одужав і почувсь на силі
за лиманами вітрила білокрилі
підвести на хвилі.
І закинуть сіті в води моря многорибні,
місяцями срібні.

Я б співала, з сином дожидала,
вітерок-Левант од морського вала
та рукавами переймала.

Німо-німо! По річній по кризі
люди носять воду... Кружать голуби рожевосизі.

На Темрюк-горі червоний сніг,
лебедіє жінка вранці-рано:
— чи на горах, чи плавнях, чи на морі ти поліг,
оживлю, слізьми зцілю криваві рани,
приголублю.

Я любитиму, аж поки й світ місяця,
аж поки й світ сонця, любитиму я. —

Знов зірвалося на сніг,
сніг відкільсь, як відповідь, відніс:
... ти — моя!

Обернулася жона до сонця й скрикнула:
— огнений отченьку людей,
дітей своїх оборони!

Як зірвалося на сніг,
з неба сіє й сіє —
ой, та й смуточок рясний!

1944

СКОРБНА МАТИ

Засвічено лампаду дня; і от — світання.

Блаженні ті, що променем страждання
поранені! Увійдуть в небеса спасіння.

Душа стара, хустина синя,
в тумані золотім людина рання,
в досвітнім лісі ходить, як причинна.
Росою світиться ліщина
і на дротинах огорожі
радіють сонцю птиці Божі.

З попаленого хutora бабуся тиха
шукає сина скрізь. Чужина люттю диха;
— чужина!.. сторона німа, квітками зла родюча.

Ненависти над нею туча.

Шукає мати сина в таборі лісному;
чи взна, що смертно мучать?.. розп'яла
державу жаденюща, вкравши з дому,
розбивши їй однісіньку старечу
надію материнську; повезла
на каторгу, стріляючи про втечу... —

рабом до князя ночі з знаменом страшним:
блищить обличчя смерти, а під ним —
убивства знак. Нема хреста! Є знак з кісток.
І — лихо, лихо витерпля синок.

Скалічений, ступа на дно геєнни-печі.

Горять, як дрова, душі соколині,
горять живими... кості молодечі,
на порошок попалені, — по глині
розвіються, під корінець рослині.

А на піску, в могилі гуртовій,
лежать постріляні; ох, світку мій!..

кричать сичі над кров'ю,
пролітою при місяці; при сонці
пролітою — кричать, чорпощі нелюбов'ю
до світла, ворони смертопоклонці,
черви шукають між короночками цвіту
і кличуть зло на землю на розриту.

Над колочками терну й огорожі
повідцвітали зорі Божі.

Та й стала в сірих очах тінь;
як крейда — біла, чує ясновидиця, що син
згора за павутиною дротин,
що він в останнім полум'ї земних терпінь.

Туман розвіюється й тьма,
лямпаду ангел підніма —
храм сонячний! А милосердя на землі нема.

Нема. Наказано правдивих повбивати...
приймає смерть без давнього хреста
білявий син селян; а сива мати,
подвижниця проста,
при сході сонця стої
на росяній поляні людожерця,
відчула враз, що зброя полонінна, що промінна зброя
ввійшла у кров самого серця.

Упала мати на траву в цвіту, траву невинну,
рукою шарпнувши ялину.

А крізь терни залізні світоч сяє
і світ благословляє.

1945

НОВОНАРОДЖЕНІ

Чужинко молода! Тяжкенька ноша
твій син — пелюстка уст погожа.

Внада до ніг, як сонця сон, хороша
остання айстра, вістка Божа.

Курить, як той ясмин, пороша...
тікає горличенька гожа.

В гримучім городі, через каміння
і осени благословенний цвіт,
спішить, до лона пригорнувши сина,
додому мати молода спішить.
Спішить, бо сніг летить через каміння
і осени благословенний цвіт;
в оченятусеньках дитяти — синя
волошка від сніжиночок тремтить.

Чужинко молода! Тяжкенька ноша...
тікає горличенька гожа.

Од вікон рідного села
у серці світло принесла —
нема яснішого на світі,
нема! Яснішого на всій повітій
туманами й дротами — на землі,
в метелиці й золотосиній млі:
нема! В нужденному вигнанні,
на твердях невідомих і страшних,
на квітниках золототканих,
руїнах, побудовах — ти на них
турботи матері взяла,
русява дівчино з села.

Блакитні очі! Небеса холодні!
Тернистий шлях для матері сьогодні...

І як я змірю твердість духа
і думу, всеблаженну думу,
всеправедну, що проти скрути й суму
її любов рождає... Світ послуха —
і навіть камені недвижні піснь-хорал тобі складуть,
матусю з-над Дніпра, і в храмі возпоють.
На межах нашого життя
всесила материнська, міряна сонцями неба
і в розум прийнята людьми планети — на колінах,
покликала самітницю до сповиття
дитяти — в яселоньках чужих. Так треба,
і возлеліяла між людьми сина.

В старій одежині, хустині темній
проходить жінка мимо древнього собору.

Там над дверима, горній образ нені
крізь сніг аж світиться в південну пору;
благословля дитятко (пташеня!),
Мадонна дві сльози роня...
Якщо зима холодна
завіє хрест над нами й слід земних окрас,
то стануть скрізь, во дні залізного завзяття,
оті, що он — од матернього лона
до нас простерли рученята.

Берлін, 1944.

ЗНАЙДЕНА

»—... І переставилась дочка. Хворіла
і догоріла, як свіча, сердешна...
Вона в труні лежала біла-біла,
як сніг. Коло вікна цвіла черешня,
Ти плач і плач, а від гріха відходь,
бо діти забира й дає Господь.
Недавно ввечері через базарчик
з роботи мій старий вертався додому,
аж дивиться: бабусі дві та старчик
коло дитяти — в клопоті ж якому!
На приступці камінному воно
кричить; розкуталося полотно;
і — лихо! — видно тіло в бруді, в лепі;
хоч раз би люди лялечку помили...
чи довго тут і болісті — причепі
з'явитися. Ото доклала сили,
аж поки викупала; в пізній час,
чистенькеє, воно заснуло в нас.
А як печалилися ті старенькі,
й самі покинуті — ну, що робити?..
А мій сказав: »замісто батька й неньки
ми вдвох дитині будемо на світі«.

1943

ВИДІННЯ

Синочку мій, русявая голівонько! Чи ми побачимось знов? У темі, у сні помарилося, ніби сидимо самі і кажеш ти: як сліпить очі світло, сліпить очі і заважає спати, а спати я хочу-хочу. Синочку мій, завісою вікно закрой! І ти тканину розгортаеш на вікні, а світло б'є відкільсь... То промінь гострий і яркий відкільсь у хату рветься, аж звучить. Русявая голівонько! К мені горнісь мерщій і спи. Спокійно, тепло, тихо... Бачу — спить, недовго спить: хвилиночку. І знову зо мною ж дивиться кудись. Одразу дощ на світі, води шумно полились... ми виглянули: просторінь цегляно пурпурову, всю просторінь двора хвилює: там озеро! Байдужі люди йдуть і дерево тремтить, і темні хмари, — з моря путь, — і синя птиця в квітнику раює, а сонечка нема! Нема на світі! Ну, де ж воно? Куди поділося? Хто знає?... Десь там, за морем, світлоокее, сіяє, розгнівалось на землю, що ходити дозволяє, ходити по дорогах Люциферові самому, старому окаянному страшному, навіщо носить демона? Хай з гнівом грому вона звірюку в бездну струсить, хай людоріза, дітомора в бездну струсить, здригнувшись на своїй орбіті. Тоді очиститься вона і сонечко на світі засяє, як і в першій час — засяє, люди змучені, для нас.

Берлін, 1943

ПРАВДА І КРИВДА

3

ПРАВДА І КРИВДА

Покладено мене в труну
під вишнею в солодкім цвіті.
А я, душа німа, клену
убивць на соняшному світі.
Жорстокі п'ють життя вино
і помовляють про одно:
»— Хай квітка серця перетліє,
тоді вода підземна змие,
й нема його!.. нема на сонці,
од нього — свічка при іконці!..
і незалежна і надсвітня
пропала правда, тлін од квітня.
А наша — келех аж кипить,
червоний кров'ю в добру мить«.
Під вигрітим бузком радіють,
а грози правди тайно діють...
і я під сіткою коріння
в сосновій чую їх труні.
Тут од жорстоких чорносиня
і сиза тінь лягла на дні.
Уранці у сліпучім громі
з труни підводжусь — оживаю,
і вишня, мов окраса раю,
дарує пелюстки сіромі.
У пам'яті ні іскри зла,
ні спомину про смерть нема.
Он дивина огонь жезла
коло віконниць підніма.
На небі правда невмируща,
в короні радісного світла,
думками добрими розквітла, —
і завмирає темна пуца.
Спішу між вербами, ввіходжу
в собор з розбитими дверима.
Там вершника рука незрима
вбива неправду зловорожу.
І зацвіта суха вербена,
в олтар принесена давно,
і дерево, душа зелена,
радіє — дивиться в вікно.

V. 1946.

ТИХА ПІСНЯ

Цар-Дунай мечами грає,
а рокитонька прохає:
— Ти, біжи-біжи, Дунаю,
аж до брами раю!..
Однеси сльозу-листочок
за срібнесенький місточок!
Там троянда світляна
коло Божого вікна.
На княгиненьку весни
потихесеньку хлюпни.
І листочок мій з води
їй на руки поклади.
Він про лишенько безкрає
вранці Богові згадає.

Ц

Цар-Дунай мечами грає,
гомонить — гукає:
»— За блакитну за межу
я завидна відбіжу.
Однесу сльозу-листочок
за срібнесенький місточок.
Там троянда світляна
коло Божого вікна.
Їй леліточку руду
я на руки покладу.
Помолюсь коло палати
стану ката позивати!
За неволю, за недолю,
за постріляних по полю.
І зірки поллються-ранні —
сльози в Божому риданні.
Упадуть, як блискавиці,
на убивці бруднолиці.
Блиски гніву-грому
насталю мечу новому.
Справедливому мечу
чисту крицю освячу.
Будуть руки чесні брати
та за правду піднімати.
Будуть мужні руки брати,
з пекла рідних визволяти!»

1946

ДУМА ПРО ДОБРОГО КУБАНЦЯ

На Темрюк-горі опівдні три берези віття розвівали,
фортецю з сірого бетону вкривали,
бо ж там три побратими по німцях стріляли,
з кулемета стріляли, бджіл дарували.
То ж ніяк було ядучій німоті солодкого меду скоштувати,
бо співучі комахи просили небо шанувати,
голову перед козацького землею приклоняти.
А що німота безвірна з неба насміхала,
а в серці вовчу хоробрість плакала,
то вона птицю залізну з жовточорними похрестями на-
силала, сама в ровах на здобичу чигала.
А птиця ревучосерда над горою кружляє,
сталі три крашанки-розбавтки роняє.
Що 'д першого тільки курява на шляху зірвалася,
що 'д другого плакуча зелень берез посіклася-постина-
лася,
що 'д третього фортеця здригнулася, під кущем огню
здрігнулася-поруйнувалася.
Землю порито, сивий бетон розкрито, двох з козацького
роду вбито,
стемніло та й посмутилося небесами літо.
З моря вітер-світлокрил прилітає,
дим та пил на крутий Собероаш одвіває,
до притомности третього козака вертає.
А йому каміння груди ломить — у серця сили немає,
од ран поточок землю почервоняє.
Що русявий козак до притомности приходжає,
очима синіми, як камінь-самоцвіт на персні Господа,
в сторону моря поглядає,
до неба молитву возсилає:
подай мені, Всеправедний, міць останню,
бо мушу слати по залізочку, щирому данню,
ворогам мого безталанного краю,
що я їх силою крові серця материнського, рідного мені,
проклинаю.
Чує кубанець міць предсмертну превелику,
з-під каміння визволяється без єдиного скрику,
добуває неподалеку білу пляшаночку-гранату,
вергає в юрму прокляту.
Тільки хмара скажена та з харцизів шмаття
метнулося 'д козацького завзяття.

А кубанець, як соняшник, що блискавка зрізала, чолом
поникає,
батька-неньки ймення безкровними устами називає,
думати-згадувати про нього благає,
в свідки вірности землі своїй сонечко світу покликає,
від життя, сіянця денного, відходжає.

А по смерті душа його шестикрилому янголу провини
свої сповідає
з ним до сфери вічної правди відлітає.
А на землі, на горі — там з моря гроза, як віз возмездний,
через Кавказ імчить,
колесами грому гримить, блискавицями німця-злочинця
прошиває,
дощами заливає, вітрами батожить.
То небо над тілом козацьким знущатися возбраняє,
завісу з огню та сліз над ним опускає.
Як розгодинилося в вишині, а промені між хмарами на
срібні сурми заграли,
то сходилися козаки-споборники, мертвих знаходили,
військову честь їм найвищу віддавали,
шаблями ґрунт на горі розривали,
трюх синів звияжних матері-землі вертали.

* * *

Берези й досі журяться в кривавім промітті, на зорі,
а люди щастя з-за моря ждуть о тій порі.

III. 1946.

БРАНКА

Неділя — день квітчастий. Ніжна вись.
Блискучі хмари йдуть кудись.
Нещасну бранку на горі
та клонить сон о соняшній порі.

»... Хоч на часинку задрімаю
аж над верхів'ями чужого гаю.
Ой, що ж то?.. Знову город, і руїни
рудіють коло сонечка, і коло нього,
проміннетворця золотого,
чорніють, пообпалювані; сині
дими і досі куряться між ними.
Я ніби на вершечку стін стою,
так високо, що голубими
висотами засліплена... свою
роботу світоч недалеко довершає,
одну дорогу знає:
зійти над нами на землі
і променем прошити сили злі.
Я кличу-кличу... Помочі прошу,
мов з моря смерти руки простягаю.
Одразу чую: рівний шум
доходить з небокраю.
Як крила лебедя, затріпотіли
вітрила світлоткані.
І човен, гість неділі й сонця білий,
летить по синім стані...
Дійшов — спинивсь; два рідні брати,
моєї нені діти, вийшли тут до мене
і рученьки мої взяли. Од щастя проливати
я сльози стала; стала припадати
на плечі братині. Радію
і йду — лишаю незелене,
каміннями чорнюще згарище. Неділю
безгрішну, день безвинний
та світлий, та високий,
та теплий, — я і на чужині
люблю! Прокинувшись, я жду, аж поки
повіяв гнів, що дерево до квітки наклоня,
і посмутився світоч дня.»

III. 1945.

ПОЕМА ПШЕНИЦІ, ЩО КВІТУЄ

Ледь-не-ледь почина завиднівати,
мандрює дівчина з казарми-хати,
загубленого сокола шукати.

А тропочки в стокротках милих,
а Голуб-Дух проміння сіє в сонмі шестикрилих.

Сказали кароокій,
що вічний сон і спокій
на ниві нареченому судились!.. Он-під гомін-
кими колосками
пшеничними, його могила. Люди спалені, оплакані
дощами,
на бідну землю впали.

Пшеницею побушували.

II.

У платті синьоголубому
самітниця, немов несамовита,
сумує, темні коси розпустивши; в травах літа,
в росі — сльозинки губить; і ні дому,
ні долі доброї... нічого!

Крім сонця, крім німого.

Скрізь — колосочки; просяться, ясному —
мов моляться, припавши до пилин твоїх, дорого.
Цілюють плаття край людського
і шепчуться, і клоняться аж до землі,
тривожачи травиночки незлі.

Чого тужити? Радуйтеся, колосочки!..
лебеденяточка, а звідки ж ви?

Ох, кровопивці!.. з серця нашого! Дніпра
сини та дочки
сполум'яніли в добриво, — живі, —
розмокли в вас під стеблами жовтосріблистими,
під ніжечками коріністими.

Пішла самітниця по полю,
на чорну скаржитися недолю.

III.

»... якби могла хоч приторкати
та пальці до новік; і очі
закривши любому, ридати
над ним самотня опівночі;
якби могла хоч присвітляти
та свічкою, що тихо-вбого
над ним горіла б серед хати
всю ніч до ранку золотого;
якби могла хоч провозжати
мого соколенька ясного,
сльїзьми каміннячко скропляти
та на тобі, тяжка дорого;
якби могла хоч закричати
та над коханого труною,
в його могилу — рідна мати! —
землею сіяти сирою...«

Пшениця горнеться, як ластівка, як річенька
зелена;
сумує вранці-рано, біля лану, бідна наречена.

IV.

Утішся!.. Він — під рідною землею
покоїться: накраденою, нею
вагонки вантажили червоні,
та й привітали в піскуватім лоні
попалених. — Молись, молись!..
як воскресати повелять колись
на суд страшний, то треба голубові стати
і жміньку рідної набрати
і супостата позивати.

Утішся, сестро!.. як під тинню
притулишся у кропиві, недужа, —
тоді, торішню вгледівши рабиню
і тихо поспитавшись мужа,
скориночку німкена дасть.
І ти, склинаючи напасть,
до уст притулиш хліб, що породила нива,
труна, колоссям шелестлива,
і слово скажеш, як огонь:
» — вкушаю плоть і кров його!..»

Утішся, стратотерпнице! Нема
дурного беззаконія над нами.
Згоріли: злодій-фіорер і тюрма,
і злощі — за колючими дротами.
Тепер ми будем по закону
серцями лишенько терпіти.
А крик до доброго докрилить Вашингтону,
і до небес, і Божі діти,
сердечні ангели, що, стаючи до трону,
хітови з лілій мусіли надіти: —
за всіх, що мучаться, почнуть отця прохати,
і як раніш — ридати.

V.

А небо крилами чорніти почало,
і притінило крия квітучий, скарб-зело,
і кликнуло, мандрівницю, що йшла в село,
і пронесло псалом струною грозовою
над ніжними ланами літа.

Чужинка з чорною косою
незримим полум'ям повита.

Ясніє доля, зіронька тасмна,
як над могилою ромен.
І знов огні корогва надземна,
і знак добра благословен.
І ти в земних женах благословенна
знедолена навіки наречена.
Освятиться,
під час причастя,
в чаші крихтами пресуществленна,
пшениця, що шумить, зелена.

1946.

ПОЛІЩУКИ

Гей, сидить козак-Залізник та й коло казаночка;
очі карі, вуса чорні; вишита сорочка.
Курить люлька, дума думку, гей, тай між дубками.
Щиросрібний місяць, місяць між зірками.

Йдуть хмарки-серпанки. Раптом вісник: лихо!..
лихо, батьку: вкруг — німецькі танки.

Як з червоного заліза вилит, он сидить та й дума тихо,
дума батьку... ані слова до паланки.

Ані слова з непорушних губ.
Враз — грім! грім! від поліщуцьких мін. Впав тисячо-
літній дуб.

Знов звіщає вісник-партизан:
... батьку, там гармати! приціляються на стан.

Та мовчить Залізник; вишита сорочка.
Подиміла люлька. Пара з казаночка.
Скоро бір на півдні взявсь огнем жажким.
Сам чорт з рогачем згорить у нім.

Ось і третій вісник молодий:
... полк піхоти! Наступа сюди.

Як зірзавсь отаман на рівні ноги,
задзвенів його голос строгий:
— рідні брати мої, січовики,
а нищьте німоту впень! до ноги! до руки!

От тоді як рушили поліщуки в постолах,
та як перестрінули німоту на доріжках,
та як чеснули з вірних рушниць,
пада лютий німець ниць.

А стрілець-отаман добрий звичай знає,
полковнику скаженому з автомата коліна підрізає.

То ж, твердо стали поліщуки в постолах,
геть розметали німоту впрах.

Передвітом отаман сотню збирає,
полеглих своїх з найвеличнішими почестями землі від-
дає.

І отак до партизан промовляє:

— Хоч би й смерть, а треба подужати силу чорну,
бо б'ємся за волю і честь і родину,
бо б'ємся за землю нашу соборну,
священну Україну.

* * *

З-за лісу-пожару сонечко виходжас,
людей озброєних на поляні зогріває,
людей з країни, що стражданням і подвигом знаменита.
Вам — на многії літа.

1946.

СПОДІВАННЯ

Дорога і в сніжинках (бач, тополя строга),
і в злих дротах: ступити неспромога ...
і в круках, чорних, як нещастя.

А крапля сонця в серці — ох немаста!

Світило, огченько, в тумані,
розбитім світі, церкві-небостані.
І в людськiм серці, теплій рані,
скривавлено та й лілії останні.

Нетлінні. Тільки ж вірю: срібні діти
зоріти будуть і терпіти,

і дощик сонця в квітні пити.

Благословення-променя просім дзвінкого
з висот, моя трудна дорого!

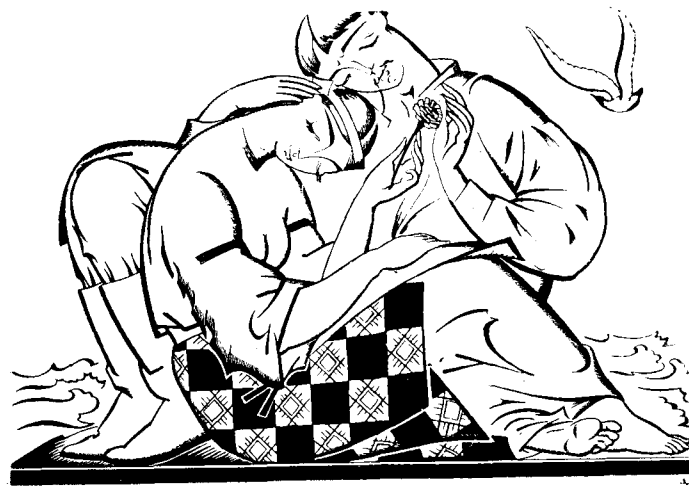
Стечуть від нього в прірви непровидні
сніги і наші зимні злидні.

Ворожі славі, в голубій державі
впадуть терни з заліза ржаві.

Бриніти будуть скрипки-луки,
і ніби камінь, чорнопері прикиплять марюки.

А в людськiм серці — неба срібні діти
зоріти будуть і радіти,

і дощик сонця вічно пити.

І. 1947.

ЯСНІСТЬ

ЯСНІСТЬ

Н. І.

Ти соняшну часинку дарувала
і ми могли у небесах радіти.

Рожеві світяться рослинки-діти
очима з земляного вала.

І ми могли хмарки стрічати,
що низько ринуть сині, сині,
димлять, немов з пожарища в долині,
проз ясні ясени — три брати —
і три сестри, що в скорбі вік мовчали:
нерадісні берези перед нами...
від них на трави сіються листками
з німого серця золоті печалі.

Я міг — моя ти рідна! — примічати:
на скроні ниточка сідіє.

Стемни її, єдина надіє,
людського щастя добра мати,
незвісна мати, що в біді — серцям
проміння кинула крізь тучі.

О, світку мій! Тополі в сяєві кипучі,
і голуби летять на храм.

ІХ. 1945.

ПРОМЕНИ І ТІНІ

I. Степ

Ви мені невідомі... Долоні
кладу на очі, бо треба страждати;
к землі почнуть колоски червоні
в безумстві вечора припадати.
Ви чужі ж мені... пророня
душа дві краплі полум'я на діл.
В вечірнім житті вітер сіда на коня,
в воді — свічиння свічок і дим кадил.
Починається степу місячний сон
і всеношна серед зелених зізд.
Любов моя! Що на серці, — знають зміст
безшумні птиці та синій льон.
Починається степу ніжний жах
і казка місяця в дзеркалах озер.
Забудьмо скорбі! По листках — ножах
душа відходить в осінній світ тепер.
І звідти відшумом світла струнним
і прозолоттю чистих берез
довіє-додзвенить-доясниться; і юним
домріється, щоб сум надовго щез.

Берлін, 1944

II. Сніг

Ти мій останній світоч сподівання,
жона, — останній світоч мій.
Рожевий сніг, пожежа сонця рання
на шибці світиться німій.
Я перед невидимою для світу
лямпадою сузір'я труджусь,
надіючись. І зізди заповіту
звучать про вклонення комусь.
І, як престольні свічі, думи давні
аж сліплять душу в тишині.
Склоню коліно: промені державні
віщують день тобі й мені.
В огні й несамопитій хуртовині
нам чути найніжніший дзвін
та знати: на затоках безневинні
корони лілій пестить син,
наш син торкає, пливучи до сонця —
від місяця, що в царстві сну...
О, слава нерожденим! Їх долонця
тривожить нару душ земну.

1944.

III. Заклопотані

Ти мучиш розум мій! Люблю
нерадісно і непечально.
Сніжок по мертвому стеблу
і цвіт сухий горить прощально.
Ми заклопотані до краю,
і щось від злочину в прощанні.
Немили! Вороги! А знаю,
що будуть стрічі ждані-ждані.
Так непомітно відбіжить
наш місяць до страшних воріт
і хоч кричатимемо: жить! —
нам тьма підніметься в одвіт.
І всі турботи, всі щозимні
і щовесінні — всі тоді
минуть, і тільки хмари димні
відсвітяться в живій воді.
Идучи по берегу, байдужі,
як тяжко-тяжко жалкувати
ми станемо, пропаці душі...
А десь жоржина коло хати,
а десь у полі чистий сміх
закоханих до божевілля...
О, дай нам золотого зілля,
природо, — творчости і втіх!

1944

IV. Тишина

В безсонну ніч я скромну свічку
торкну — і сяє... Тихо.
Багряний огнику, ти, золотничку,
відгонь від серця лихо!
Журюся: так немісячно навколо,
і так щад ніччю німо.
І враз — видіння; хусточка на чоло —
як тінь... »Скоріш ходімо!«
В огні дзвенить небесна хризантема,
зеленосизі голуби...
Я гляну в очі: ніч і горя тема,
і щастя місяць голубий.

1944

ПРОЩАННЯ

Проходить у граніті
в сто сонць вода заклита...
— побудьмо, як на свята,
комусь єдина в світі,
— побудьмо, світла гості,
над чорною водою!
Стою, стою з чужою
на цім залізі — мості.
З чужою, що мовчазна,
на світ радіє горний.
А кожна хвиля вчасна —
як той алмаз, як чорний.
А кожна хвиля з лона
мені приносить вісті:
— вам строга заборона,
в любові серцем чисті!..
ви розійдіться мирно
на тихому залізі!
Прохлопотіли лірно
та води чорноризі.
І голуби від сонця
на палі прилетіли.
— Прощай навіки! Далі
ми йти кудись хотіли.

1944.

КРИЦЕВИЙ ПЕРСТЕНЬ

Сестра душі, сестра білява
в зеленім вітрі промовляла.
Сестра моя! Квітчаста слава
та коло збитих ніжок стала.
Що срібнозолота з ромену,
що гожа-горда з майорану.
Я в мить життя благословенну
сестру душі вславляти стану,
бо скорб і муку незносиву
в зеленім вітрі пронесла,
прим'явши зірку, що: «цвістиму! —
шентала, — й серед віку зла».
Ти перстень з криці дарувала,
руками ніжними несла...
а хмари йшли, — ти в тіні стала, —
від соняшного йшли весла.
Ношу я крицю нескрушиму
як милосердя добру вість.
Щось про сестру душі любиму
в зеленім вітрі розповість.

1944.

ПРИМІТИ

Я здавна трішки містик: вірю
в приміти дивні й віщі сни.
В дощі спостерігаю міру
плачу по radoцях весни.
А в громі — міру гніву й крику
на людські злочини страшні.
І в морі чую всю велику
відміни тайну аж на дні.
Забудь зелені ті висоти,
ті небеса скляні й хмарки,
що жевріли й згасали доти,
аж поки взявсь мороз шпаркий.
Забудь, як ти кудись спішила,
а сонечко за бір зайшло,
бо знало, що світить несила
на зло зими і ночі зло.
В хмарках була приміта скоро,
в зірках пересторога нам:
нехай і пташка яснозора,
і я — покинем неба храм...
і йдем несхідними стежками,
такі нерідні й нечужі.
Два привиди з-над пекла-ями
промчять, на флейтах потужить,
звіщаючи про втрату судну
й несуджену любов мою.
А я по празнику — по будню
терпіння серця возпою.

1944.

СНІЖНА НІЧ

Я ждав у тумані сніжному,
весь вечір даремно ждав.
Як на пурпурно-синьому, книжному
малюнку — собор золотоголав...
Тиха й вірадна зима! Мила! —
а я терзався, ждучи.
Сніжинку та промінь місяця спинила
залізна береза вночі.
Даремно я ждав сіянь заповідних,
лиш дума про них нам дана.
В любові — то кров троянок, рідних
троянок, то скорб крижана.
А іноді, раз на тисячоліття,
в несамовито іскреннім серці,
як щастя, як святість, як проміття,
відчують її добртерпці.
Й тоді ж, чудна й незрозуміла,
стрічає між людьми сміх.
Любов моя! Земля північна! Зірка біла!
Тужу серед берез німих.

1944.

РОЗДУМ

В холодну ніч дощу й дерев одчаю
я думаю: чому душа, що світ
замислена сходилла, завжди звіт
дає собі сумний, сама... я знаю:

дарують ласки в тіні саду-раю,
і на трояндних нивах щастя цвіт
пашить від сонця. Восени ж відліт —
курличуть журавлі, кричать... я знаю,

що думаєш на відцвітанні дня,
як небо по дощах прозеленя
блакить осінню і горять берези.

Привітна подруго! Відліт і нам,
і нам відліт у невідомий храм...
Любови лист морози гостролезі

у кров поранять, віддадуть снігам.

1944.

НАД МОРЕМ

З тобою, вірна, чи я прийду
в передвечірній час до грому моря?
Там сонця хресний хід стріча біду,
що мчить лазурні води, шумна й скоро.

З тобою, добрая, чи я прийду
на камінь золотий — лиш там без горя,
самі на світі, стрінем ніч сиду,
що впливає, в зорях неозора...

Чи захлюпочеться ласкава річ,
і в місяці відступить сиза туча?..
Ні!.. мабуть, ні! Чиясь печаль співуча

кривавить — мучить груди цілу ніч,
і тільки вдосвіта, в часинку стріч,
горять гортензій голубі співзвуччя.

1944.

ГОЛУБИНИЙ МІСТ

5

ГОЛУБИНИЙ МІСТ

Стала в лазурі туча,
туча чернокипуча.
Як корабель — заgrimіла, заплакала — як немовля...
спочуває їй земля.

Тим часом сонечко на небі чорні кайдани порозбивало,
порозбивало, в десять сурмок променистих заграло.

Шипшина щаслива, троянда радіє. Тільки верби зелено-
волосі

в поривах печалі й досі; —
світлі краплі ронять, ронять сивий лист
на голубиний міст...

а там сизокрилі: — мир вам! — протуркотали,
пурхнули та й позникали.

От тоді то, поправивши чорні шати,
дрозд почав чарувати.

Світиться в світі радість, як небо, велика.
Дерева славлять небо; навіть і терен-каліка.

Дитяточко переходило через міст,
узнало пісні добрий зміст

— Люба птася! — тихо сказало,
рученькою привітало.

Голівонька русява. Одеженька — лілія рожева.
Славлять небо дерева.

Стелися в шумі клена-каштана,
над потоком піщана дорого...

О, свіжість несказанна
життя земного!

VI. 1946.

ФІЛОСОФ

Сидить і думу думас... Вікно —
то ціла казка про дзвінки зірки,
про свіжий шум і вітер говіркий,
про темну ніч, як океану дно.
Сидить у світлозолотому крузі,
а час, подібний течії морській,
біжить... подібна голубій медузі,
сіє лямпа на нозі низькій.
І думи — риби золоті — плывуть
і граються, поблискують лускою.
А над поверхнею сирени звуть,
заманюють ласкавою рукою.
Він думкою зліта весь вік туди —
до всіх вершин, до сонць, музичних рель.
З південних дощок зроблений рудих,
літа многовітрийний корабель,
високий корабель ідей літа,
з гармати люд незвісний привіта...
Від нього тінь, окреслена лучами,
у синьоводну пада глибину,
у глибину з тими її садами,
що чародійними цвітуть квітками,
розкинувшись по золотому дну.
» — Що тут колишеться, що там кипить,
що повертається лицем до сонця,
як соняшник, що піснею дзвенить,
що пішохода, моряка й комонця
на всій дорозі несходимій манить,
що враз щасливить чи нежданно ранить, —
те я душею радісно приємлю,
бо я ж боготворю священну землю!»

1938.

ПРЕДГІР'Я

Скажіть, чи в нас тепер стара земля
та неплодюща, зла?.. Хоч плач, хоч сій;
на ній сама золотобока тля —
і та стражда і помира на ній...

Ні! Грунту доброго джерела дужі
в пшеничному корінні повелкчас
незримо піняться. В шумкiм подружжі
тут колоски, прекрасні без окрас,
к дорозі клоняться... в степу весінні
і літні бурі мчаться, ніби кінні.

В чертозі гроз одхилиться на крок
дощу, дощу жемчужний рушничок.

Жди! Радуйся! То в чім були так винні
предгір'я рідні? Чи із-над зірок
говорять, щоб залізнокуту міру
недоль буденних та недільних щастя
людица взнала — ворог звірю,
природи доброї священна часть.

В тумані досвіта вершини сніжні
горять, як свічі храму ніжні.

1942.

ОЗЕРО

Озеро-озеро! Вранці душу туманну
що там рапить серед берез?
Бач, на цвинтарі птиці, раді світанню,
і на кожній могилці хрест.
Сиві прадіди, звитяжці та землероби,
в кармазиці та в свиті сплять.
В листі з берези, в жовтім осіннім гробі
всіх приймає тепер земля.
Та в диму, що від сел підіймається, чорний,
та в руїні з німих машин.
Тільки птиці кричать у гармати на горлі;
мати селянська, там твій син,
син двій — там! І хто ж йому очі закрие,
дерево посадить над ним?
Озеро-озеро! Вранці туман біліє,
мучиться над степом старим.

1944.

КОЛІСНИЦЯ ВЕСНИ

Чи встигли фіялки всміхнутись очима, чи ні,
а путь проясніла на ріллях огню в вишині,
і в сіро-зеленім повітрі, як ластівки сон
і бджілки, легка, колісниченька, без охорон

проноситься чотирикінна, крізь промінь і тінь,
байдужа до смертного крику та палахкотінь.

Безколірна кров у гіллястих деревах мерщій
струмує по бростях-листочках, підвладна лиш їй.

Під вікнами сад, семисвічники звівши у вись
зелено-пломінні, заутреню служить... Дивись,

дивись, голуб'ятко з карнизу! Сліпучі знання
он світоч вичитує з книги небес і спиня

увагу на щедрості хмари, на тій голубій
правдивості, що притаманна висотам; на всій

стрункій добротності в мирному царстві дерев...
Щороку буває і там двиготіння і рев,

у грозяний час, і сніги неспинимі — й тоді
біліє краса в заметілі і в мертвій воді,

а світоч руками — засмучений вид затуля.
Земля благословенна! Добра, священна земля!..

Хоч скільки в ній горя поховано, — паново лист
і цвіт-фіолет і черлець і сріблець-благівіст

заквітчують лоно вітчизни. Всіх обороня
від подиху смертного! — вітром і променем дня,

снігами, квітками, громами, перлинками рос
і тайними силами сил, що, лиш родиться хтось,

то миттю з оружжям хранитель від них палахким
стає до коліски. Як тільки косою при нім

АСТРОНОМ

В недільну ніч великолюдна площа
і парк — покриті зорями й піском.
Приходить старомодний астроном,
а з ним овчарка худоребра, тоща.
На трьох ногах трубу далекоглядну
ладна і придивляється старий...
Пшона цвітного вихройдучий рій
курить і віється в спіраль безладну.
Ось випростався ветхий звіздочот,
скрипучим голосом протяг до люду:
— за гривеник показувати буду
далекі катастрофи! Ждім: от-от
два сонця вдаряться одне об одне,
і що на живих землях відколись
порозцвітало — погорить і, в вись
піднявшись, зникне в просторі, холодне.
Прошу: по внесенні дрібної плати
підходити і звізди розглядати.

ЧАРІВНИК

... Він у турбані крейдяно-білому. Очі,
очі ніби у невидючого і ясновидця,
прозорі, як коло Березоточі
вода річна. Чи то правда, чи то сниться,
чи то привид: обличчя з бронзи, дзеркало духа
твердого. Палить, палить світло,
і сам камінь от-от дослуха,
що в сонця на думці розквітло.
Тиша німа. Зосереджені очі ясновидця
і сталний з них лється промінь. Очі—
чорний огонь. Треба дивиться
он на ту кісточку щодня й щоночі,
на кісточку з плода смачного,
пахучосокого... Суха, як залізо,
руда — порита — тверда. Так строго
велить їй розкритись, фіялковосизо
під бровами блиснувши, велить індує.
Розкритись! А то — смерть... І світ згорить,
і побіжить од океану землетрус:
заллється земля до верховіть.
Поволі, поволі, слухаючись мислі,
ніби то колеться кісточка. Виворушується росток,
милий! Зелений! А згодом — стебло і повислі
листки з'явилися. Дерево стало...

ДОЛИНА

Персні травин то в іскрі синій,
як зорі, міняться, — то в пламенно-рожевій...
о ранішній годині,
мій луженьку, пожеврій;
розрадь обпалену в нещастях душу,
заморену, недужу!
Чийсь меч тумани гонить з лісу,
молочні й голубі.
Он три бабусі, крізь дерев завісу,
пішли й пішли собі.
Йдучи на гору — там, на східному камінні,
присіли відпочити.
Внизу долина стала, цвітом нині
благословенная, свічіти.

Ваймар, 1945.

МАРИВО

Послухались місяця трави: мовчать,
високі, як пісня птиці вночі.
Спішать, відхиляючи віти, дівча
і слухає, темних очей ждучи.
Розтанути верби від пристрасти хочуть,
а сон проплива на срібнім човні.
Воюють, ніжність і страх за душу дівочу;
» — чи скоро прийдеш, єдиний, чи ні?« ...
Ти прийдеш — ти прийдеш, прилинеш відразу;
край світу закляття місяця тремтить...
Ти скинеш останню росинку-образу
з коронки на травах, що сплять, святі.
Прокинуться радості рожевокрилі в грудях;
» — у всім німім промінні ти — моя!«
Прокинуться трави, в неба питати будуть,
і звідки солодкий огонь у цих краях?
А верби на струнах рік руками вдарять,
приглушать страждання від щастя північні.
Чи й тут колись над снігами — старість
розсіє іскрами райдугу в січні?

1944.

РОЗСВІТ

Зима, зима! ... у час переддосвітній
я прокидаюсь і свічу огонь,
і я шепчу йому: прогонь-прогонь,
холодні тіні, тіні черноцвітні!

В вікно, погляну: синь і срібнотонь
оповила дуби ... В морознім квітні
красуються ряди берез тендітні,
вінці діставши з світових бездонь.

Удосвіта в просторі степовому
далекі вікна ніжно-золоті,
як серцю перші радості в житті.

Ясніє світ! Виходять люди з дому,
а над снігами, крізь рожеву млу,
сміється лжепланета: бути злу ...

1938.

ХУРТОВИНА

Сніги летять, як квіти з царства смерти,
на баптини і верх, від бур подертий,
хатиночки, що он, аж на холмі,
свій вік вікує. Ніби білий змії,
крізь хуртовину вибилась дорога
до саду; там сім'я гіллястих строга
перестрива коло гранітних плит,
у полотняно-срібні плаття вбрана.
Зима ... На весь видимий красний світ
з висот спада завіса сніжноткана.

1943.

ДИТЯЧА ДОЛЯ

(Казка)

Звертається в уклінному вітанні
дідок Мороз до володарки-пані:
» — з душею чистою, як неба скло,
від змія сиротятчко втекло,
скажи: чи будеш ти його приймати
як мачуха чи то як рідна мати?«
Тоді шумить і світить одвіт:
» — нехай сюди підступить неталанна!..
гаразд; ану, біглянко з дому хана,
що думаєш про мій прозорий світ?
Чи ти достойна і чи хочеш ти
як донечка в нову сім'ю ввійти?«
І просто відказало їй маля:
» — я вас боюсь! Пустіть но звідсіля!«
У гніві сніжному аж задзвеніла,
аж затремтіла іскрами зима:
» — а, щоб ця птачка в кризі стала біла,
нехай на страту кат її приймає.
Простерла пазурі мара студена,
і зледеніло серденько в дитяти,
і впала жертва, як листочок клена
в холодний день, на камінь-лід залятий.
Крізь хмари ж пролилось проміття вмить,
і з вишніх струн добігла гра півчутна,
добропробудна, радісна, — мов лютня
в долонях ангела сія й звучить.
Як відтулила жертвонька обличчя,
то впало в око: страх і лютість львичка
срібнодержавну зиму аж звели,
й відтануло сміття та попели
навколо криштальованого трону.
Оглянулася мала: — і ніжнотонну
лазур, і красну прозолоть хмарок,
і пролісок, що 'д току вод промок,
і тиху чорну вигріту поляну
в зелених голочках, і гілку, вбрану
в бростини білі, пишні й запашні, —
мала заглядела немов у сні:
весь милий фон тій скромниці весні,
що перед очі їй зненацька стала,
таємна, ніби привид на Купала.

Їй ніжно й строго мовила весна:
»дитя, мерщій спасайсь, бо навісна
зима замучить! Хитра та жорстока
зима — ота красуня кригоока —
тут замордує пуп'яночок мій...
я повелю, щоб дужий тепловій
слабу леліточку відніс мерщій
у царство ласки та тепла, та світла,
а ти б там, як троянда вранці, квітла«.
І миттю ж милий вітер-теплокрил,
крізь повесвітній рій морозних бджіл
поніс, як батько. В світі найсвятіші
дитячі радості в сімейній тиші.
Скорблю я смертно. Небо дня, коли
душа скривавлена переболить?

Берлін, 1943.

СКОРБ

Хіба ж я можу щось сказати,
коли вкривається, немов росою
гіркою, тугою страшною —
троянда серця... Рідна мати!
Хіба ж я сподіватись можу
знайти сіяння неба вічні,
одні, минаючи ворожу
рв'язу та орли владичні...
Як понадієшся на вірність, —
одурять! Лілії підмінні
самому сонцю збрешуть; винні,
в свою красу-срібноколірність
сховають зраду нечестиву
і поклянуться Божими очима,
і кликнуть грім і кару-зливу,
що чисті... Стежка несходима
мого страждання — чорна, чорна
і чорна, як і ліс над нею...
Он знов послалася, повтерна,
тепер — над жовтою землею.
Я хочу бути сам: я сам
перетерплю без нарікання
заквітчану брехню, і там,
куди відходить скорб остання
землі, що мучиться в туманах,
куди і радість, людству дана,
відходить крізь огні вечірні, —
піду благати про сіяння
для тих, що тут страждають, вірні.

XI. 1945.

ПРИЧАСТЯ

В раю проміння мріє, мріє,
над ланом вітер ластовіє:

— о, люди! нащо ждати щастя,
як ви без серця! без причастя.

Соняшники великі,
великі-сонцеликі,
листочками, ніби лицарі — щитами, похитали,
мовляли:

— а так! — а правда, так!

Прибрали хмари лева знак.
Вітрила підняли. Повеслували.

У злій руїні й голубів нема;
дзеркалить річенька німа...

як трупи — залізничні шпали,
і жовтий кущик — як жебрак.

А скрізь проміння мріє, мріє,
і легіт лебедем леліє.

Огніє ніжний мак.

1946.

ДУМИ
МАНДРІВНИКА

6

ДУМИ МАНДРІВНИКА

Над бистрою водою сонечко походжає та з лазурного лука золотими стрілами в хмари влучає... Падають стріли на воду, тремтять од вітру, що з вітчизни сонечка добігає.

Злітаючи з долоні Всевишнього, червневі пташки доднують дрібнооркестрові голоси до гудучого грому дзвіниць. Вистують усім про мир та блаженство.

Я тайно радію: я — жертва, принесена в ім'я вселюдського празника, що три літа сама спалювала свою душу, незримо для інших.

Три літа говорить у мені чийсь голос, три вічності говорить.

В день радості я мовчу; я — вугіль, рештка пожеги, що спалив демона, найстрашнішого на землі.

Я мовчу і думаю: мені однаково: хоч клянїть, хоч хвалїть... Я мав стрїлу сонця, підняту на рїдній рїччї, і пішов з нею далеко — в середину пекла і пустив її в таємну суть зла, в середину серця демона, найлютішого на світі.

Я завжди застаюся сам. Бувши прострелений чужинцями, недужий, я зважився піти в ад і сказати слово істини, як служка з вселюдського храму.

Над кривавим безумством війни стояла моя Вітчизна перед троном Вічного Судїї і позивала свого ворога-вбивцю.

Світ радіє. А я мандрую один по зелених берегах, мимо стародревних будівель.

Клоняється колоски в різноголосиці жита й пшениці: шепчуть про чудо в храмі-світі.

По один бік дороги маки поломенїють, а по другий — голубїють блаженні волошки.

Мені в серці горить ніж стражданнн.

Проїжджає віз, а на ньому — дитина; пшеничноволоса і промінюока; вона наймудріша на світі... ангел; що показує пальцем на щось у далині і дивиться на весь хрищений світ мирно, надєвітно, ясно.

Кому ти належиш, земля долино?

Хто тут керує так мудро всіма речами і дає знаки спасіннн?

Безмежний день. Скорб. Дороги на зелених берегах.

— Ти ж знав, на що йшов: щоб кинути іскру від сонця людяности, кинути її в преісподній, в центрі всесвітнього зла, — знав і зважувався на безповоротний вихід з Вітчизни, на вічну розлуку з рідними.

Ти ж знав, на що йшов: в літа досмертного блукання вмиватися чорною водою, роняючи на неї криваві сльози; хресно журитися. Задихатися в духовій темі, збивати ноги на чужих порогах і замирати під чужими морозами.

Знав! Кажу правду, що знав, а чогось так тяжко на серці. Душа блукає на твердині земній і повторює самотню думу.

Терплю. Катуюся щодня і щоночі. А якби треба було знов кинути іскорку від сонця людяности в тему світового пекла, — знов пішов би і прийняв би муки в стократ більші.

Катуюся під сірим дощем на безлюдній дорозі.

Ненавиджу війну і вбивство, бо я член партії сонячного світла.

Пригадую: небо — в хмарках від пожеж.

Так димить, що сонечко — як темнокривавий круг. Воно й зовсім зникло.

Сутінки життя. Мерехтливі огні страждання і душі серед них.

Діти, двійко їх, сердешних, — ідуть, взявшись за ручки, і приспівують, проказуючи в лад.

Тіні страждання в темряві, схожі на жінок, обертаються і усміхаються любо.

А сонця нема. Нічого людського нема.

Існує неземля. Є несвіт і нежиття на ній.

Дивлюся вгору. Раніш небо заступали моторошні руїни... а тепер їх теж побило. І так побило, поруйнувало пустку, що з'явився просвіт, і стало видно в несвіті темнокривавий круг сонця.

Хмара від згорілих будівель і згорілих людей — одступила...

Скоро червоно-чорний дим заіскривсь якравіш і на неземлі промені родилися.

І в нежитті скоро засвітилися очі.

Були нелюди, а стали ж люди — та й які! Спокутувані й освячені через страждання, що перейшло міру неба і землі.

В очах двох дітей світлонько радості.

Взявшись за ручки, ідуть і примовляють у лад...

Їх ніженьки переступають через попіл — через прах квіток, що згоріли сьогодні.

Скоро перестануть диміти тіла дюдей, що горять у провалених домах, — перестануть палати і пахтіти так страшно.

На понелі знову зацвітуть промінноткані очі рослиночок.

Земля зміниться. Люди теж.

Я надіюся, дивлячись на дітей, що минеться час звірства і почнеться час людяности.

Вірю. Знаю, що життя покращає.

Хіба ж зможуть люди вічно демонами бути?

IV.

Голостить від горя і взиває, як душа жіноча, дзвін.

Уполудень взиває дзвін.

Село.

Віє й віє так, що тополині одежини киплять і свіжа зелень повсюди бажає зірватися з місця. А їй заборонено: вічно шуми на місці.

Метелики, — білі гості іншого краю, — шукають спочуття і над лютьками б'ються з силою, що дужча за них.

Віє незносно. І от тепер я знову зіходжу вниз — туди, на руїни аду, розбитого високою силою.

Моя ненависть така велика, як моя любов — така велика, що я ходжу за брунатими демонами розбитого аду і клянущу їх і щосекунди нагадую їм про їхні злочини.

Тремтять! Мучтеся за дитячу кров, що пролили; за немилосердя, за зло темного серця, що з нього виходив сміх, коли застрілені вами немовлята хрипіли, а матері здійсмали несвітський вопль, а потім і самі падали, застрілені в груди — падали в безкінечний рів, на своїх дітей.

Я не відстану... Мовчущий, дивитимуся на вас залізними очима.

Знову горить каміння руд, душить вас, проклятих на віки вічні.

Нагорі — гомін зеленого світу та хмарного вітру та голубого надсвіття.

А тут — тьма і огонь моєї ненависти. †

На руїнах пекла ховаються мучителі немовлят, терзателі невинних.

Біжіть від огню зненависти, що, священний, б'ється в моїх грудях.

Нагорі — гомін надсвіття. А я стою на обпаленому камені і клянущу окаянних, що катували безневинну кров дітей людських.

Мені радості нема, аж поки згинуть окаянні!

V.

Фашист — ворог неба; мікроб диктаторського скаженства і здичавіння; він ненавидить духовні сили і людину, якщо вільна і совісна. Образа для землі — он що фашист.

Поворухнеться меч архангела Господня — і стадо людоненависника побіжить світ-за-очі. Так побіжить од них табун дурних гусей, що його проганяє грім з чорного півнеба: грім, огнений, мов жоржина; гримучий, мов міна, яка рветься на приморському граніті.

Фашист — ворог неба; він родився в смітті, що його демони викидають через поріг підєвіту і одмітають до моря.

Чорнозеленого моря шторм одміє той послід од каменя — одміє солоною водою, і хай пропадає той послід на вічнім дні.

А вдосвіта з-за золотосизих туч загомонять, як духи струн оркестри, — загомонять розкрилені, різнойдучі широкоогненні промені сонця, і нові люди, чисті серцем, стоятимуть на приморському граніті і тихо славитимуть святій світ.

VI.

Біля дороги — високі темнофіялкові свічі на зелених канделябрах. Навкруги — шарахучий шум чатинного лісу, невтишний шум чатинного лісу.

І як серед такої краси, в роботящому і чесному народі, міг родитися найбільший розбій на світі?!

Іду, роздумую: чи можливо, щоб Німеччина стала боротися за найсвітліші основи людського життя?

Хочу вірити.

А навкруги — шарахучий шум чатинного лісу, його розмова з небесами... вони ж, голубі, часом розхмарюють свій гнів і милосердно всміхаються.

Я не довіряю твоїй красі, тутешня земле!

Промінна думка сонця висвітлюється над лісами, а гори потоками плачуть.

VII.

Ударили промені, послані звідкільсь — і виник світ. Хто ж послав їх? Чия в них невиразимо велика мудрість і сила?

У всьому є зміст; людина знає добру волю й діє; а дерево, що он тремтить від радості, не має змоги зійти з місця... А воно ж — як братінко мені: таке рідне!

Яснозелена пшениця. Коло ніг (мов насторожі) пристрасний мак-огонь і темно-фіялковий горошок. Полум'яніють і на перехожого поглядають: — хто ти такий? Щось думають...

Рай. Прокинешся в ньому, бо хтось погукає: пора! Підеш під дерево умитися. Пташки змовились голосно радіти.

Липи одна стальна-стальнокрила птиця, ревучи чотирма моторами, летить на захід сонця, на голубі озера і ріки неба.

Мені сумно і радісно. Дівчатко попає гусей... в зеленому платті: — серафименятчко на землі.

Ви, цвітанки превеликі, як чиста радість — білі: коронні гості в травах, діти планет на землі: чого в вас жовта зрада лягла на серцях?

Он чорнобривці — ті вірніші: думають про іскренність вечірнього сонця.

А воно хмариться...

Сизі та чорні дими над горами; біжучі блискавки над ними.

Ударили міни: — то грім. Дитина крикнула: — мамо, лихо надходить!

Немає дому в матері і в дитини, щоб сховатися від полум'я та від плакучого дощу.

Тільки руїни. Тільки доми з проломленими черепами стоять — обгорілі кістяки.

Покорчені заліза, великі, як дерева. Пустка. І річка: стара та мила, добра річка. Все прощає. Обмиває всі гріхи. Просвітлює свою й чужу душу і в сонці, і в полум'ї грому.

На березі двоє загублених: мати з дитиною. І нікуди податися, хіба що в чорні від попелу смерті доми, в огонь. Ні, тут зостатися: світ пожаліє, бо хіба ж діти винні?

Будь проклятий навіки, хто винуватить дитину і смерть насилає — будь сто раз проклятий, як собака!

Йому грім заб'є осиковий кілок у могилу.

В препишних лілій зрада на серці, а чорнобривці — ті вірніші: думають про огненну роботу сонця.

В мене нема нічого; один тільки красний світ, — поки я на нього дивлюся, — мій... більш нема нічого.

Коло великого шляху сиджу і читаю книгу; захотівши їсти, збиваю плоди з дикого дерева. Труджуся, аж піт рясно капає.

Приходить мати з дитиною — чужинка. Даю їй покоштувати ягід. Збиваю, а вона збирає. Їсть і відходить кудись.

Приходить замурзаний хлопчик; він схожий на мого сина.

Даю йому їсти.

Подає сидить дід і дивиться на мене; підходить і страшенно пильно і довго дивиться мені в очі, а не просить нічого. Віддаю йому найкращі вишні.

Берусь читати далі.

Чи й моему синові хто-небудь, замість мене, дасть поїсти вишень; чи пожаліє хтось і його?

І от що думаю: чи не послав Господь мені цих подорожніх, а я й не здогадався, до чого це.

Тоді я плачу, криком беручи в груди повітря, — ридаю без сліз, як звір.

Думаю: відняли в мене віру в Господа, відняли вітчизну і матір та батька. Скалічили душу...

Хто вас покарає? Хто?!

Є сила, дужча за всякого злочинця.

Амінь.

Х.

На горі вишні скоро почнуть гожий танок: ждуть, коли скрипки місяця нічного заллються від щастя.

В зеленоглубій емалі жевріють хмарки — острови, що на них сонечко гостює... — вечір на горі.

Одні дівчатка сміються і жартують. А другі, нещасні, в землі лежать... — хто розшукає їхні могилки? Кому було дано право мучити і вбивати їх?

Звірство! Кара повинна бути страшна, хай сонечко стемніє на мить, а потім заіскриться і запроміниться в ранішній радості в сто раз ясніш.

Жду. Страждаю. Як розрішиться друга драма землі: — чи не буде, часом, більшого кровопролиття і чи не згине ще більше діточок, чистих серцем?

Проклинаю війну і душителя проклинаю.

В небі Господь царює. Сіє престол правди на вечірній горі. І два незримі вісники явились на долині: прощення і милосердя.

VI—VII. 1945.

ЦАРЕБОРЕЦЬ

ПРОЛОГ

Герольди Бога, меченосці світла
перелітали через теплу сферу,
ясну при місяці — сонцеозеру,
що кринами по цвинтарях поквітла.
І чули добросвітлі: на дзвінниці
аж божеволіє, та вие мідь,
звіщає хати, що в наступнім віці
отрують милий сад зміїна їдь.

Немов метелики на літній цвіт,
пресвітлі душі завітали в світ.

Їм любі моря кобзарі незримі,
їм люди рідні думами своїми.

Крізь промені віконні в людний храм
летять — і раю люстра грає там.

Як лютні неба, душ світучих шість
одна по одній вирікають вість.

Глагола перший дух: я бачу, бачу,
кому терпіти істину назначу.
А потім другий дух: страшний рушій —
залізну мужність викличу в душі.
А потім третій: дзвін добра на серці
відчує він, як древні стратотерці.
Четвертий дух: для справедливих мір
я терези відкрию — тинь суда.
І п'ятий: хай красою втішить зір
земля зеленоцвітна та руда.
І шостий: у в'язниці й храмі — двічі
його спасуть любови щедрі свічі.

Погомоніли — зникли; тільки чути,
як щось у соняшнім огні тремтить,
як грози йдуть у невідомій суті:
щось має статися в пекучу мить!

I.

Коронування. Торжество. Рудий Микола у пурпурі; країна й досі гола.

Як свічка клена жовтозолота,
що так бринить на згір'ї восени,
коли в блакиті сріблонько літа —
серця попереджа про сніжні сні:
отак пишається і цар останній
в огненній мантиї старих століть,
дарма, що віщий, під зірками бані,
на пасмах світла з вікон, хор стоїть.
Кричать, нечутні на землі нікому,
кричать своє предвістя сурми долі.
А нерозумний цар у золотому
вінці — красується. І гордий! Голи
стають, як дерево, що губить лист
на мертву воду та замшілий міст,
земні царі в ляльковій авреолі.

В богопомазаника тихий вид:
від лоба зимно-білого, як лід,
до русого підвусся й борода.
Хоч іскру, краплю сяйва, породи,
природо, в очах з мерхлими кружками,
а то ж безвільні, без життя... Як камінь,
веснянкуватий вид, — як цвіт живиць;
без зморщок, що уява й духа міць
врізають на міжбров'ї й молодим;
без виразу душевного, що ним
освітлюються всі будови лиць; —
в царя недвижні рисочки обличчя,
без лиску темні брови й жовті вуса.
Проходить мимо сил життя спокуса,
що вінченосного в старі сторіччя
манила, серця глибину терзала,
а знань змія ронила краплю з жала...
минулося. Чиновний такт і спокій
в царя, — і лінь в натурі тихоокій.
Серйозність офіцера в самодержця
і квота сірість розуму і серця.

Корона двоопукла; самоцвітні,
як зірочки вишневі в квітні,
на золоті сяють камінці.
Блискучий цар красується в вінці,
як гніт на всеросійськiм каганці.

Щоб він, замісто сонця, грів весь світ,
так сто племен, як скот у калабані,
і царський дядько і митрополит
в олії топлять. «Власть від Бога дана».
Ситіші люди, що були колись,
горіли пишно. А тепер — дивись! —
лиш кості й шкури, купані в Дніпріві
і сушені, мокрісінські від крові...
Тому й чадітимуть в імперії царі,
аж поки в небі вдарять дзиґарі.

II.

Собор і цілоденна служба в цьому
гримить — за імператора на троні золотому.

Внизу чорніє люд, а молодий,
а хор за новозванного царя
випіває молитву — возпаря
над суєтою сірих дум і дій.

О, благоліпний храм! і ризи чорні
і ризи білі, і такі —
як зелень трав, як цвіт огню, що в горні
горить у золоті віки...
як крові цвіт! І крові, і забутих
кісток, що, — жовті, — тліють скрізь,
кісток, до світлого суда закутих
в іржавий цеп, замок заліз.

Над городом і досі тінь Андрія
стоїть і світ благословля.
Собор — соняшники — страждання — мрія,
моя земля, моя земля!

Снують священики, а молодий,
а хор за новозванного царя
випіває молитву — возпаря
до ангелів, до їхніх дум і дій.

А хтось, в одежі темній, що в найкращім ладі, —
до Царських до Воріт спішить собору
і всіх пита: »простіть, кому ми раді,
вінчанному тирану й злому вору,
новому Іроду на Україні
і ключодержцю в царстві тьми?!

О, люду мій, ти вільний стань віднині
і сам берись до скіпетра: візьми
його у чесні руки... геть царя!»

Народ аж кам'яніє (в тиші догоря
і пада, ніби сосна темномідна,
до сходу сонця зрізана — свіча,
і пада і згаса. І відміча
подію — мова сонця, серцю рідна:
з вікна злилась на таїнство хреста
престольного й іскрить, ясна й густа).

Буває несподіванка — як птиця,
що пурхає з трави в страшну блакить.
Громада вражена тисячоліття,
на смерть стурбована, як віл — мовчить;
мовчить і очі втоплює, як віл,
що в долині натрапив на орла,
коли на сонці пасся, і цвіла
ромашка в вітрі, на вершках могил, —
мовчить і втоплює широкі очі
в промовця, що волоссям темний, як крило
крякучого, коли пройшло пів ночі,
пів ночі під зеленим місяцем пройшло.
Такий і бородою темний. Світку мій!..
обличчям він, як мрамур з острова, блідий,
блідий несамовито; а глибокими очима,
що повні світла, він — як синь непокорима
в свобідній океановій воді,
коли чайки над нею молоді
літають, а гроза із півдня грима...

Душа самотня посеред собору
від люду відповіді дожидає.
Піджак на дужих плечах чорний має —
недорогий, а доброго набору,
і сірі, в темну смужечку, штани,
і черевики, чищені до блиску.
Здалось попам, що брат потворі-василіску
з пекельної з'явивсь глибочини.
Первосвященик сивий погляда, як хмара,
як дощик — борода його голубувата.

На ризі кожна гілочка-причара
сієє. сухозолотна, ніби з неба взята.
І мітра грає радісно, казково,
промінчиками самоцвітними, — як сонця слово.
Первосвященик опирає руку хвору
на жезл, бо чує: в грудях чорний птах ячить.

А царборець посеред собору
одвіту дожидає. Люд мовчить.

Чиновники бронзомедальні, слуги трону,
устами — миро і слей, очима — крига,
аж похмаріли на виду. Свою червону
персону генерал у гніві двига:

» — Коцунство й зрада! Він — смутьян, мазепа...
узять під стражу дерзкого злочинця!»

Поволокли; і от, як слід, як треба,
земля соняшникова знов по вінця
законности і тихомир'я повна.

Поломеніє корогва злотокоштовна...
Під нею — тиха, мудра, добронравна
бабуся б'є поклін, мов камінь, давня.

III.

Як бунтаря виводили з собору,
тоді старці гугняві голосили
і простягали руки жовті вгору,
і пригравали лірами щосили.

— Ой, згляньтесь, люди милосердні!..
вам видно світ, а ми — сліпі, незрячі,
покарані за согрішіння смертні,
во тьмі кромішній мучимось; во плачі
ночуеть ніч і днюєм день, і вік
без місяця і сонечка Господня
живем, і каменя плита холодна —
то дім і домовина для калік...
— Ой, згляньтесь людоньки! Нам рідний край,
мов та темниця. Просим: доню, синку,
наш братіку ріднесенький, подай
на хліб святий — хоч на черству скоринку!..
на крихітку дрібнесеньку! Подай,
бо їсти хочеться...

Одні стоять, а ті — на східцях, на камінні,
коло мисок покорчилились... обрубки
рожевіють у дранті, і ямки криваві та загноєні,
аж сині —

замість очей. Бабусі-чорнозубки
з лахміття простягають висохлу, як корінь, руку;
діди у ковтунах, від бруду сірі,
від сонця жовті, в торбинках, обпершись на кар-
люку,

бурмочуть, христяться... А хтось на лірі
вискриплює протяжно й примовля, —
як турок, сидячи на цеглі стертії.
І діти, ніби тіні з царства смерті,
в сорочечках, чорніших, ніж земля,
стоять і ждуть... А старші — ті до всіх
чіпляються і просять, просять їх:
— ой, згляньтесь, браття, людоньки-рідненькі,
вам видно сонечко і красний світ,
а д нас могила батька-неньки —
і та закрыта тьмою... допоможіть!

Як на розп'яття крізь вороння-галич,
 когось ведуть... А він, відчувши жаль,
 відчувши в серці сліз кинджал,
 зідхнув від болю і в жебрущу каліч
 звернув пекучу мову: » — люди! ви —
 такі ж, як другі з-посеред живих...
 Чому без сонця, миру, ласки рідних
 судилось гнити в злиднях непрохідних, —
 убогим душам гнити на камінні? ..
 бо є злочинці! Є вельможні — винні!
 Скорблю я страшно, бо глибин змія
 отрутою заворожила й смертю
 передгрозивий світ. Принісни жертву,
 жадає променя душа моя.
 Передчуваю — чую, що повсюди
 від нього будуть очі всіх зогріті.
 Жорстокі уряди минуть, а люди
 радітимуть на золотому світі!»

Як він до знівечених починав
 болючу думку мовити-страждати,
 два офіцери, вперті провожаті,
 аж шарпнули пророка за рукав.
 Та жестом князя духу вільно він
 одвів їх дужі руки від рамен.
 В його речах залізний передзвін
 піднявся — і милосердя цвіт-ромен.
 Між офіцерами й кінчив свій гімн,
 тоді: » — ведіть! — спокійно кинув їм.
 І повели безкрилого щодоуху
 на камінь потужний, мов пляжі фінця.
 І фаєтон, що біг тихіш від пуху,
 спинили: колісниця для злочинця.

Стихає шум і цокіт на камінні.
 У хмарах просвіти срібнопромінні.

IV.

Тверда тюрма, як фабрика страждання,
 на городській окраїні сіріє;
 нагадує, що власть од Бога дана,
 а демон по сусідству з ними діє...
 напроти — мирний цвинтар; над гробками
 полуцвітонька й резеда радіє,
 нагадує, що смерть стоїть за нами,
 а ти щодня втішаєш нас, надіє!

Хресті й над ними наш останній сад —
 як тяжко споглядати перед смертю,
 відкрікшись від простих, простих розрад
 буття й прийнявши тільки думку вперту...
 принісни вперту думку в кріпость лиха
 і там, з любови ж до життя, кінчити
 останній день, знайти останні віти
 в саду, що в нім — і тлін, і квітка тиха.

І горда скорб, і ніжний жаль до всіх
 у душу в'язневі влились відразу...
 крізь ґрати видно: світ у світлі стіх,
 і ластівки знаходять урну-вазу.
 Відходь від ясности і знову скній
 і слухай: дальній ключ та зброя грима.
 Як темно!.. тільки й сонця, що в вікні,
 людині з темносиніми очима.

Відходь і починай собі шептати
 і думати про всі дари і втрати,
 і суть і випадок, добро і зло,
 що, ніби змії, на землю наповзло,

»Подивися: хрести серед рослин широколистих
 і херувими з мармуру — хористи,
 що в сонні сокровенному зустрінуть нас...
 І всі ж ми помremo: і свинопас
 і цар. А мучимось і других мучим вічно;
 здається, в цім закон. Трагічно

і страшно світ збудований для роду
людського: щоб йому ступити крок —
ти й сам розбийсь у кров і лий з людей
червону воду:
жахлива плата! Світ від сліз промок.

... Мені б то що? А от нещасні, невідомі,
що знали тільки скорбі темні
і упокоїлися... в суднім сяйві й громі
чи встануть знов на ниві денній?

Як тепло! Небеса блакитні, хмари білі,
і ластівки над смертю мирні.
І що за зміст у всій квітучій силі,
який кордон у жовтій костозбірні?
Безглуздя випадку? Чи то від неба дані
є зміст і загадка в житті, як сні?
Чи сила світу, скорбно-радісна, скида кайдани,
а ми тут війни завели, дурні?
Ненарушима тишина і зельний спокій,
і рідний теплий цвіт на кладовищі,
і стислий напис на хресті — голубоокій
і свіжій юності повчення віщі.
У час любови втікши від живого шуму,
серед незлобних мертвих знайдуть правду,
благословення! Всі усопші мудру думу
для молодости виснують: від жаху-аду
остережуть — і певно, й їм життя в цвіту
одсвітиться на стежечку святу».

Без мови, руки тиснучи до скронь,
сидить приречений на смерть: сидить
у тьмі, а думи чорні, як огонь,
терзають ум йому... Куди їх діть,
коли життя, — рожевий привид раю, —
за мить пройшло над бездною відчаю.
І день пройшов, заглянувши крізь ґрати
в лазурних сльозах жовтими очами.
А потім почало в вікні палати
чорніти й повівати з неба снами.
Спинилась дія добрих сил: замерла
вона вгорі, під зорями спокою.
Збудили ж демони дерзання-бою,
піднявши сині в блискавицях берла.
Тяжкі сонця з червоного заліза
гуркочуть, божевільні, по кругах.
І в крахах шарахких дрижить, аж сиза,
земля, і знову ніч курить, як прах.

Десь душать безневинну душу світу,
горять предсмертні крики серед ночі,
як зойки з крові та плачі жіночі,
і видно плоть порізану-побиту.
Прокляття на землі! Діла звірині!..
Холодний дощ на квіти безневинні.
Січуть потоки струн, журливі-косі,
то землю чорну, то зеленосиню.
А смертник молодий сидить і досі,
без сліз оплакує свою святиню.

V.

»... Моє життя було тобі єдина жертва,
 і в кожному зідханні — знак любови,
 і в кожному вітанні — празникові
 слова... моя душа, душа немертва
 в години чорні щастя дожидала
 і щось в огні, над бездною ночей,
 в блакитно-сірім шифері очей
 примітила... Чому ж бджолині жала
 і краплі яду чула в тихім жесті
 і згадувала, нібито крізь сон,
 що в морі, морі, вічному оркестрі
 зроста і процвіта, як анемон,
 і радісну корону прихили,
 схили огненна квітка на пісок —
 до ніг: то слово ласки, що земля,
 стара земля рожда, рожда Восток.
 Моя душа тобі чудна й неясна
 і скоро згаснуть спогади про мене...
 Лиш іноді, мов море голубе-зелене,
 аж зашумить навкруг... І сонця пасма
 прорвуться з-поза хмарних скель
 і пройдуть-пробіжать перед тобою.
 І ніби по піску тропою золотою,
 ти йтимеш від нудних, страшних пустель.
 Чудні квітки! Надпивши чашу щастя
 і визнавши рану серця від чужих,
 ти будеш плакати від речень тих,
 що в них щоденний шум тобі віддасться.
 І вся твоя проста-проста душа,
 йдучи близь грому моря молодого,
 навчиться думати і жити строго
 і знати силу, що серця руша.
 І знов тоді, як я, крізь теплий сон,
 ти в синьому горінні моря
 почуєш слово, слово ласки; — в днину горя
 воно приклониться, як анемон«.

VI.

Відразу бризнуло-заскреготіло,
 явилось двоє в дверях, тяжко кутих:
 тюремник і священник, що несміло,
 від лихтаря при відблистоньках сухих,
 дививсь на в'язня, наближавсь потиху,
 слабий і співчутний чужому лиху,
 старий, мов сон — сідий: туманний пух
 на жовточорнім черепі біліє,
 і сива починається від вух
 і рідко тчеться вниз і набік віс
 на грудях борода в дрібного діда,
 стрючечка, чорноризця, суховида.
 Зіниці з-під реслинчок кошлатих
 палають, ніби скляки дві колючі...
 о, скільки треба мислити-страждати,
 щоб так над ними зморщилось по кручі!
 То — літопис ридань, війни з собою,
 возходження стежинкою крутою.
 Окреслені двотінями прямими
 і ніс і рот: натури міць гранітна
 за строгий вік означилася ними...
 у кожній рисі на виду помітна.
 Стоїть спираючись на посох... Сивий,
 як сон; багрянець бік торкає лівий
 від ліхтаря йому, і як гвоздики, —
 гарячий літа цвіт! — горить розп'яття
 на чорній рясі. Знов заліза крики,
 і зникла тінь від сторожа проклята.

Сидять на ліжку в'язень і чернець,
 і можна думати, що давні друзі.
 Засвітить сяєва на виднокрузі
 гроза — і знову зводить напівець.
 А рівноцвітна свічка ліхтарева
 по стінах розлива криваві мєва.
 — Навіщо, — дід питає тихо, — в церкві
 ви збили бучу, бучу печувану?

В'язень:

— Від давніх літ вітала думка: стану,
 скажу, що в храмі наші душі мертві;

рятуємо свою істоту винну,
зневаживши і всесвіт і людину.
У цільності життя і тільки в ній
ми стаємо до тайн його причасні;
а так — ми череда сліпа, що в басні
аж товпиться здобути смерть на дні.
Владичні козні та плоди гордині
ведуть народ на діяння злочинні.

Чернець:

— Скажіть (питає тихо) віра в Бога
чи збереглася й досі в вашім серці?

В'язень:

В людей церковна віра преубога;
і — як тваринки, ниці травожерці,
вглядаються вони в квітневу землю...
Я другу віру — істинну! — приємлю.
Є вічна сила в суті всіх речей,
розумна, добра, творча! Мов закони,
її думки без брязкоту мечей
ламають зла щоденні перепони.
Поклони та молитви в церкві — зайві:
еством повинні жити в вічному сяйві!..
спокійно і торжественно приймати
його проміння в мисль і душу чисту;
від іскор-звезд і догремкого листу
веління вищі відати і знати
і згоджувати з ними дії чесні —
тоді засвітяться вселюдські весни.
Є два палючі полюси чуття,
всьому еству від споконвіку дані.
І що до безладу чи до пуття
приводить: — нам у ніжному звучанні
з безодні голос золотогофіоля
підказує, слабий, як квітка з поля.
Та ми глухі до нього; — тільки в час,
як любимо і жертви серця щирі
приймаємо — тоді на добрій лірі
сестриця соння грає і для нас.
І наш тваринний егоїзм і люті
стремління — сплять, на ланцюгу прикуті.
Тоді, довірившись привітній силі,
в незримім сонці робим крок і зразу
до найсвятіших троянд екстазу
зближаємось і стоїмо безкрилі.

Якби ступити далі! Там правдиві
скарбниці людського в немертній ниві.
Якась надсвітня сміливість потрібна
і сльози серця, щоб туди ступити.
Хто зважиться, — світуча та осібно
душа знаходить неказанні квіти.
А голос тайний, ніби вітер з моря —
березу: душу соняшну в просторах
аж вихрить — пориває! Та про вищу,
про душу всенародну здавна мрію;
вона, йдучи до сонць по кладовищу,
тоді спроможна протистати змію,
як їй святі скрижалі правди й права
світитимуться в шкіні новій;
як їй земний ласкавий тепловій
довіє голос, дужий, як держава; —
а він зривається над голосним
огнем од жертв і, ніби срібний дим,
одходить на трояндний лан... Єдина
і нерозбіжна воля рушить люд,
і гнів зроста в ножах на «господина»:
то попередження! грози прелюд!
І плід породить наша жертва скромна,
у многості для юних непомітна:
вона є виквітчаннє травню з квітня;
її півобраз дія грімна-громна
довершить, якщо дуки предурні
заграють на кривавій на струні.
Я скоро вмру, офіра неминуча
і ствердження життя: є здогад, віра,
що музики світлочервона буча,
як у грозі над горами Паміра,
відбризкує краплини — людські душі;
вони ж, ув'язнені в дочасну плоть,
хотіли б камінь камер побороть
і вивласнити береги байдужі...
І повні шуму життєвого вицертъ,
забути невблаготвориму смерть,
повернення на лоно непі: вічні
звучання-сяяння у глибині
і воскресіння на землі щорічні
і відпочинок по квітчастім сні.
Однаково: і творення і крах
доповнюють обличчя перемін:
кричить-горить круговорот один
і затиха на рівних терезах.
І знов крилаті флейти над ночами
провіщують про хід у Царські Брамаи.

— Мій сину, — заперече старий: —
про церкву чую думку помилкову.
Серед літа, бува, комахок рій
вліза в корону лілії квіткову.
Отак і з церквою, що від Христа
основана — освячена... І війни
і бариші бруднять її, і мста,
бо пастирями стали недостойні.

Таж має силу паруса й весла:
крізь два тисячоліття пронесла
і віри хрест, як на початку — чистий,
і слави істинної корогу.

Послухати, що вчать євангелісти,
півсотні літ я, — чтець смиренний, — зву.

Безумець і мудрець! Натура чиста...
ти плутаєшся в здогадах про тайни.
Вони ж прості, всі речі надзвичайні,
як сонця раннього краса огниста.

Дивись пряміш і серцю вір і знай,
що є для відання людського край,
вірніш — непоробима дальність ходу
у просторі і складність у естві.
Та дивним чином дано нам від роду —
з простого пай висновувати свій.
Усі ми грішники нерозкаянні,
аж чорні в кроткім сяєві-сіянні,
що від свічок високого престолу
тихенько летіє на домівлі наші.
Ми хочем янгола в яснім піддашші
приборкати й потурити в неволю.
Самі ж раби, як єсть раби тупі.
Хоч за копійку нас візьми й купи.»

Обидва підвелись, і світить їм
зажурений ліхтар в аду нічнім.

Чернець, поклавши в'язневі на плечі,
як з дерева — сухі, долоні темні,
дивись; і враз зідхнув на всі старечі
запалі груди... і слова надхненні
були з душі, з глибин були вони:
— Високий Господи! охорони!

Дідок прямує до дверей, і грима
об ковання його ціпок вишневий...
І скоро в скобах заревли, як леви,
заліза. Шезло світло за дверима.

VII.

А смертник під вікном блищань цвітних
навколінках стоїть і, до стіни
припавши ліктями, щось тихо марить:
» — Я серцем чую лихо та напасть...
нам доля дві страшні дороги дасть
і на обох страхіття володарить.
І панську лють, як лють собак прокляту,
довіють грози в безневинну хату.
У синьому хітоні, мамо, — ні,
у свиті сірій стали ви над нами,
і вітер голубими голубами
аж кружиться і в свіжій ярині
сідає коло ніг, а гайвороння
і далі коло сонця аж кричить,
і шепчуть лілії: — мовчіть! мовчіть! —
а ліс думки виказує спросоння.
Аж очі ріжучи, червоний дим
в обличчя, мамо, звідкись віє й віє...
ой, там рілля страшна поломеніє,
мащини мчать чорноземом рудим.
А ви, святі, в світах — на самоті,
притиснувши дитя людей до лона,
пройшли, матусю, добрі, як Мадонна,
і голуби літають золоті.
Вітчизно-мамо!.. ви одна-єдина,
що добрість у найбільшому стражданні
явили світові... я несказанні
ридаю скорбі, ставши на коліна.

VIII.

Димлять аж до склепіння смолоскипи,
побризкуючи краплями огню.
І видно жовті, як первоцвіт липи,
наплічники на зірочку одну.
І видно: постаті красномундирні
у підземеллі стали коло ніші —
могили для живого. І синіші,
ніж зорі, водам океану вірні,
горять людини очі в глибині,
в підземній тіні — ямі кам'яній;
горять, як яносині свічі, в ній
з-під мрамору нахмуреного чола;
горять, притінені від чорних брів,
що їх, здвигаючи, ламає гнів —
спокійний! дужий! Як кондор, спроквола
поводить поглядом людина в ніші.
Лягли на схудлий вид і смолоскипні
відосвіти, як сонця плач у липні,
і тіні кутні, в світі найчорніші.
На лоб, мов чорнозолото каштана,
волосся слутаного пасмо пада.
І в кучмиці, і в бороді — безладдя,
безладдя в одязі... Людина вбрана
в костюм, що в ній озвалася в соборі...
терзається на куцях ланцюгах —
мов задратований, підбитий птах
терзається в темниці непросторій.
На смерть прикуто в'язня до стіни;
надію, іскорку — на горду скорб зміни!

Димлять аж до склепіння смолоскипи
і видно купи цегли пурпурові...
тут поблизу стоять наготові
два мулярі, старі та куросліпі,
приведені як виконавці страти:
живого їм звелять замурувати.
Палахкотять багряні смолоскипи
і видно: проти ніші судді стали,
цареприслужники пишномундирні;
тортурами хотять слова покірни
з грудей людини вирвати в підвалі.

Прокурор:

»... він винуватий в закликах до смуту,
що має ціль: державу похитнути
і віру православну. Присуд — смерть.»

І подає майстрам короткий знак
рукою... і шумить години чверть
у цеглі й інструменті посіпак,
у смолоскипах, що, як смерти знак,
тремтять, горять, димлять. І от по груди
 замурували в'язня звіролюди.

Лиш очі, плями сині — з ніші, з ями,
з могили: світяться... кричать огнями...

А прокурор спинає мордування
і аж пищить нещасному: — остання
життя хвилина! — згодні ви чи ні
про каєння прилюдно заявити?

В'язень:

— Ні! Я прощення праведній вини
діждусь від інших сил і в іншому світі.

Прокурор:

— Жахлива впертість! Ви — душа камінна,
з залізним серцем, крижаною кров'ю.
Здається, перший раз така людина
являється по злому тривіков'ю.
Останній промінь згідности погас —
нечувана запеклість губить вас!

В'язень:

— Хіба ж то страшно, чесну смерть приймати,
коли з хреста кричить вітчизна-мати,
розпінута в пожарі? Супостати
несуть святині в ватру підкладати.
Велика лють кипить, несвітська лють
на вас... нічого, скоро й тих розпнуть,
що мучать мій народ у злій нужді,
беззахисних терзають. Помсти ждіть!
Залізним полум'ям і голосним
мечем і криком довгим, ніби грім,
у прірву зекла мерзких поженуть
і поженуть у прірву! Падло, пси,
туди, у гній — од сонця вам і путь,
бо злими на землі жили ви всі!

Нехай скоріш кладуть передо мною
стіну, бо ти особою брудною
свою сердиш душу в смертний час,
а я забутись хочу від нещастя...

Прокурор:

— Ти — демон!.. Ти — предвісник князя тьми,
що підніма знамена на руїні
суспільства й сіє лютість між людьми.
Повинен згинути в трупі камінній!

В'язень:

— Дух вічний, добросвітлий — правди дух
вітає... вам його не сила вбити.

Прокурор:

— В тобі нема його, нема: потух;
ти демон розбиття несамопитий.
Стоїш в імперії святій, як тать,
упійманий на злочині тяжкому;
умреш отут. Майстрі, скоріш кінчать!

В'язень:

— На серці скорбно... бережися грому:
я відчуваю хід його над нами.

Прокурор:

— Злякати хочеш тайними словами;
минула віра в знаки неба й чудо.

І, — дивний випадок! — одразу, вмить
шпарахнуло й догримнуло стогудо...
Міднокамінний тартар міг отак гриміть!
На корені облакану тюрму
рвонуло, аж, п'яниця й слабожил, —
муляр злякався так, що з рук йому
руда цеглина вирвалася на діл
і розкололась. Слідчий, тихо-тихо
промовивши два слова прокурору,
по сходах з чавуна ступа нагору:
йому до серця доторкнулось лихо.
В дворі — пожежа; дуб, що сотню літ
і ріс і в небі з вітром гомонів, —
і жолуді ронив і ждав синів, —
освічує широкий кругосвіт;
в огненній мантиї посеред двору
бушує, велетень, бушує-сяє...
і офіцерові в північну пору
навісне чуття жалю безкрає,
страждання совісти, священний жах.
Чомусь до глибини душі вражає
картина допиту і шум огню.

А в'язень бачить: всі, як на ножах,
стоять і ждуть, що їм робити далі.
Аж ось приходить слідчий і одну
хвилину промовля до прокурора.
І всі виходять, і в тюрмі-підвалі
диміє привидами п'ятьма хвора.

IX.

В півсні-півмерті, в трансі-забутті
нещасному повіділося: він
стрічає на крайсвітті, на путі
мару-ману з безсоняшних глибин.
Якась пречорна вовча мацапура,
покривлена 'д скаженства, заступила
світ сонця! Від її дихання — буря
біжить, і в дуба грає кожна жила.
Випалює-вбиває звірозмії
земні тваринки та травинки любі;
і вгніжджує на всій землі — на всій! —
табуники гадюк отруйнозубі.
Кажанячими крильми небосвіт
і світоч застуючи золотий,
і в темряві, од адових воріт
ведучи сили зла на смертний бій, —
вищить німота! вие манія!
З очей — червоносиня лють зміїна...
а там руїна цеглою сія
й чорніє цеглою широкостінна.
Виходять битись теплі сонми сонця,
що йдуть, як вал, з промінними мечами,
що йдуть, як вал, з алмазними щитами,
і в кожного є хрестик оборонця.
Січуть і в підсвіт лютого: в правічну
женуть — в морозну тьму, для нього звичну.
А що та боротьба породить в світі?...
неясно; он — пожарами зогріті —
сумують сироти в сіренькій свиті.

X.

Ти станеш над безоднею — тут край
синьокамінних гір, що в небі. Знай:
нема тут порятунку! Тільки он,
південно-ясно, без підпор-колон,
через димучу ніч-глибочину
поткалося в стежиночку ясну
свічіння-сйво; є неложна віра,
то й пройдеш. А нема, то жовтосіра
кістками — смерть схоронить аж на дні,
і душу струять випари чадні.
Доходиш до середини, а там
вітає голос найдорожчий нам —
гукає мати... Так боїться: — ти
в безодню впасти можеш з висоти.
В душі нові витерплюючи болі,
оглянутися хочеш мимоволі.
Не можна! Тут по судній кладці треба
без оглядання йти до краю неба.

XI.

Світ — чистий, як сльоза; і як дитя —
слухняний сад по цілонічнім плачі.
І голуб сонця золотої вдачі,
почавши променисті розбиття,
злітає на пооранім огні
хмарок... Дерева в радості; одні
мовчать між сестрами, а другі
щось тихо шелестять і ронять тихо
сяющі краплі з вій... Минулось лихо —
і знов, як криласи голубодугі,
відкрились небеса, і добрий мир
втіша пташат і сад-зеленозір.

На кладовищі тишина; і знати,
що хтось один за всіх на світі дума.
Вони ж під плитами відпочивати
лягли... Над ними чорний птах очума
і геть летить; а туркіт, білий птах,
підходить аж до хати по стежках
і дідові злітає аж на плечі —
тому сивобородому, що сам,
в огні небес, дописує старечі
останні сповіді земним братам.
Над каменем-столом, коло тополь,
чернець вишіптує слова пророчі.
З могил розпломенівсь жовтофіоль
і загляда, як брат, людині в очі.

» — Я став старий і немічний. Останні
слова до вас, неправих, промовляю.
Ви вкрали цінності, для людства дані,
і злидні правих довели до краю.
В пожарі кров проллється; люди ниці
порозбігаються і згинуть несами
під тинню світу. І царі, — ті самі,
що мучили, — впадуть, як скот в різниці.
Впадуть! Від сонця правди, сйіву зміна,
невідклонима кара мчить мечами.
Сльоза і крови крапля безневинна
тяжкіші, ніж планети, що над нами.
Обвалиться імперія проклята,
і попридушуються змії многі,
а многі погризуться. Будуть свята
і голод, і усобиця, і взята,
німотою зачумленою взята
країна праведна — під звірі чорнорогі, —
аж двічі перетерпить смерть. Воскресне!
Воскресне страдниця, й дитя тривесне
засвітить світочі в святковій хаті.
Передбачаю й страшно я жалію,
що віщі душі, змушені тікати,
що незамирені, знайшовши дію,
достойну праведника на чужині,
залишаться з злодіями... Іеремію
обступлять, приовечившись, злочинні.
Я правду говорю!.. благословен,
хто в адськім гуркоті для променя дороги
торує, смерть зневаживши: і день
і ніч між звірами торує, строгу.

Чи всовіщу я юного царя,
чи розбуджу я милосердя в нім?
В тюрмі, надхнений, мов Іеронім,
сидить пророк; і душу назаря
жоржина всевіту: огні, проліті
від другого від сонця в вишнім світі.
Тут — ніч нещастя, тьма життя безока...
я волі вимагаю для пророка!»

1944.

ВІРШІ ВІРШ

ЗАПОВІДНИЙ ХРАМ

(подражаніє)

... Ох, славо-славо! Ох, солодка новино,
ти сийво сонця в кришталевій чарці,
що дано хитрій музоньці-шинкарці
дражнити нас, дурних; з огню вино
та блекоти, та лілії: для тих,
до кого милостивий дід-Сатурн...
а ми, звичайні, підемо до ури
в зеленошумних цвинтарях святих;
позабувають люди нас... чи ні,
таки згадають іскренні пісні,
що в скорбі складені для молодих.
Як Господа Всевишнього, люблю
країну-матір! Шезну, спопелю
свій дух і плоть... промовлю-прокричу
клятьбу напасти звірському мечу,
що в кров проорює й до серця крає,
терзає лоно матері безкрає;
щоб чули внуки крізь димучий вік
старі страждання й душ предсмертний крик,
і знали, як то добрі й мудрі люди
повинні жити... Ити ж куди? — нікуди,
а тільки в гай держави сонця, в храм,
що зберігає заповідь братам.

1943.

ПОЛІЛЬНИЦЯ

» — Як ясно під гарячими листками
цвітуть скарбниченьки! Бджола з джмелями
односить обніж по струні. В стрункім ладу
соняшники, як зачаровані, огненну душу
цареві світла доручають. Я ж прийду
і тишу пристрасну роботою порушу.
Сумні думки терзають ум весь час —
ото дались мені пекучі! Світ пригас
і віддаливсь, і вся робота — як чужа.
О, як страждаю я! Чи й справді ж то нема,
нема й нема того, хто землю окружа
квітками, хмарами, зірками? Як нема,
то хто ж розсудить, сповіді потвердить наші
і повелить, щоб ми позбавилися чаші
страждань щоденних? На сліпих громах
недолі всесвіту — погоримо, подіб'я тлі.
І як подумаєш: ми сироти на цій землі...
На що надіятись? Читала, знаю,
що в глибині буття є сйива йдучі,
що в світі (крім домівок наших) адові та раю
немає місця; лиш біжучі зірки дивляться крізь
тучі
на смерть, любов, народження... Тужу, бо вірі,
всій іскренній і пламенній моїй,
гляди, кінець. І мучусь, бо, як звірі,
блукатимем, і гнитимем, як гній.
В душі — мов птиці плачучи летять
з розбитого гнізда; прощаються... якби знаття
в чім правда є, найвища правда в світі!
Так часто кажуть: істина — в тому,
щоб жити повно й просто... просвітити
свій дух і побідити звичок тьму,
тваринних звичок... Та чи зможуть люди
самі сіять як божества?»

Біленька хустка. Жінка літня... Всюди
градки прополкує та прорива.

1943

СТАРИЙ ПОЕТ

Чи зна хтонебудь, як то тяжко-тяжко
буває вечорами на душі?
Один у космосі!.. Ну, кожем'ячко,
чибар життя клаптинку, мни, суши!
Топи в вечірній прозолоть-воді,
зірками ясножовтими посиц;
লেখай розмочяться, як слід. Тоді, —
в майстерні робітник і в храмі піц, —
бери півдужку місяця срібليсту,
стихію неслухняну вискрібай.
Повісь на дубі, під хмарками листу,
що в них радіє пташка-красноград.
Як висушиш на сонці, — зразу викрой
та жилами гірського срібла зший
сап'янці на шляхетний стрій
і райдугами розмалуй нехитро,
немудро — мов в самій природі добрій,
коли розхмарюється літній обрій.
Підківки поклади з алмазу віри,
твердішого за гори синьосірі.
І до вселюдського неси до духа
оті сап'янці-чоботи козаці.
Скажи, що так то й так... А він послуха
без гніву при звичайній скромній дачі.
Якщо в новенькі взується в неділю
та пройдеється хоч раз, надівши свиту,
радій! Співай собі по злотопіллю,
бо виправдано труд в майстерні світу,
криваву муку, краплями пролиту,
пролиту над колодкою шевця,
що знать не зна Парнасу та вінця.
Похилий діду! Йди в могилу з хати
і можеш вічно серед степу спати.

1944.

Вночі ввійшли в похилену хатину,
домівку лірника. — Сідай, мій сину! —
говорить той старий до кобзаря.
Каганчик мідний тихо назаря
похилу постать. Роздивився гість:
ох, мабуть, скоро з того світу вість
прийти повинна до цього дідка.
І довгий чуб і довга, хоч рідка,
борідонька — сіді, мов снігом здавна
присипані; аж жовті. А поправна,
вся чорна, одіж висить на худому
високому. Обличчя смертну втому
виказує у зморщечках різких
на срібронзовому тоні: з них,
як з темного писання про печерця,
людину посту й пресвятого серця,
ти можеш вичитати повість віку,
коли хотіли некло побороть.
Яку ж то добрість, іскренність велику
в собі таїть столітня хирна плоть...
Глянь: голубина вигляда душа
крізь очі яносині. Окружа
їх тінь смутна, і йдуть від них пучками
по кожні — брижечки; згори ж кущами,
густими бровами прикриті очі.
Вечеряли мандрівці; опівночі
і спать на двох ослонях на вербових
тихенько полягали.

1943.

Берлінські дуки хліболюбці
на золотім ворожать блюдці.
А діти гинуть, гинуть жони...
Хіба ж ви люди? Люди — он: собаки,
хвостаті пси, що павздогони
біжать за «надлюдьми». І всякі
є інші люди: тигри там, шакали.
Ви ж — сатани. Ага, щоб знали,
скажу: безвірко я. У Бога я то вірю,
у вельзевула — ні! Нема!
Ану, пройдіть лишень по миру, —
нема! Воно то правда: тьма,
як у аду. Ну, тільки ж тут за нього,
лукавого, жорстокого, страшного,
працюють і кричать: держіть!..
он, он диявол — вор!!
Самі ж війну накликали, голодний мор
та й гірші тисячі страхіть.
Без люцифера й царство вам. Жалію,
йй-право, що немає п'їтьми князя.
Ото добро: дали б ми змію
сидіти в грішника на в'язак,
самі ж, як превеликі голуби,
в одежах золотих та голубих,
трудилися та співали та ласкали
голубенят у колисках!
А то на них — ракету, бомбу! Скали,
моря — і ті киплять і кришаться. І страх
і лють кривава. Люди! Звірі!..
Хто ким стає? Тут божевілля
з брехнею змішано, і з крові зілля
дохлюпнуто в надлюдській мірі,
і затопило Божий світ, аж чорно
та багряно. Мов горно
чадить, горить; а ти, сліпий,
і день і ніч молишь: «о, укріпи
у людських душах правду!» Знаю,
що мусимо шукати раю
на опоганеній твердині —
по окривавленій дорозі
бродити, як прескорбні тіні;
коли ж повідцвітають горя рози,
то зійдуть рози радості неглітні.

Берлін, 1944.

БОРОН

Ти кричеш, вороне, мені,
що я — і схимник, і дикун...
що треба йти до царства дюн:
там рухи моря іскрянні...
там дум глибинь морська
і городська краса над ними,
і дух людей непокоримих,
при пеклі дня і зірочках,
будує рай. А ми — степні —
ми будем дужими тоді,
коли на нашім древнім пні
прив'ються віти молоді,
позичені в чужинця. Там,
на землях сонечка вечірніх —
вівтар для наречених вірних
і меч спасіння всім братам.
Я слухаю і сам собі,
горюючи, подумую: брехня,
брехня! Провихрить вітер дня
і крикнуть прийдеться сові,
заплакати прийдеться мудрючій
кривавим плачем серед ночі...
такі слова, такі пророчі
почують люди коло пуці.
Неправда скрізь сплива слізьми
і кров'ю смерти на руїні.
А серця промені нетлінні,
що їх вистраждуємо ми,
живуть на нашій Україні,
цвітуть на милій Україні...
і нащо голови схиляти
в духовнім рабстві перед злими?
У нас, близь неба, коло хати,
скрізь голосами золотими
весь цвіт: — соняшники одверті
і любі сонцю менші з ними —
весь цвіт землі, страшний для смерти,
і віщий і нетлінний цвіт
без слів виспівує, мов лютня,
тоніє — милострушна — чутна
тим, що зненавиділи гніт.

В нас досить правди. І добра
в нас досить, світла — в нас...
а ти, по стернях нас би нас
і гнав за хмар іконостас;
там гак для нашого ребра,
хрещатий покруч нагострили
й повісили на сонце праве,
болотом кидавши щосили
на світоч. А зеленотраве
стоптали поленько цвітуще.
Як птах, ячатиму все дужче
й кричатиму все дужче: стій!..
чи хочеш згинути в землі моїй?
Лиш там, де в мирній хаті, тихій
і світлій — наші коліски
гойдалися і гув з-під стріхи
і пурхав голуб за ліски,
де мати думали про нас,
як ми повиростаємо, — лиш там
є правда наша! Господи, ти спас
весь світ в одежі сонця й нам
велів любити землю, неполиту
ні кров'ю, ні сльозою. Землю світу
злочинці скорбними дощами залили.
Мордує людську душу злий.

1945.

ЗЕЛЕНИЙ СВІТ

Проходить молодість. Аж ось
у вересні прекрасний сон
мені дивитись довелось.
Та враз грози органій тон
і цитри дощові збудили,
і я забув видіння милі.
Уранці глянув у вікно:
над грядками туманик тихий,
і в сонного каштана з стріхи
краплинки плачуть про одно.
Добро по струнах, нам нечутних
і нам незримих — восени
приходить у тривожні сні
від зореняток гострокутних.
Осіній цвіт — прощальний він,
утомлений і ніжний, ніжний
і скорбний: в серці сто краплин
горять від нього цілі тижні.
Нам тільки мудрість силу дасть
страждати мовчки — непомітно,
як сад, бо на світанку видно,
що промина таки напасть.
А сад горіти оставля
від холоду і від огню.
І тлить серця поклята тля,
і меркнуть звізди день по дню.
Скаженство. Помста аж на дітях
немислящих; духовна тьма.
Усіх убивць несамовитих
скує собі стара зима.
Позамикає в лід зелений
і тільки іноді над ними
листки, що повроняли клени,
закружить крилами страшними.
І знов продзвонить сонця час
над воскресіннями у квітні.
І вранці схід-іконостас
відзначить празники весвітні.

1944.

ВОСКРЕСІННЯ

Розповідає сонечко про воскресіння мертвих.

Крізь білий холод промовляє
світило... радісно! від серця!
Йдучи з словами правди, сяє
та з золотого лле відерця
тепло на землю, що спросоння
в лісах тумани видихає,
аж сиві. До небесного бездоння
дими встають, дими, як з олтаря,
встають над хатами. І догоря
холодна тьма в дубах невітлич,
і гомонить проміння в мирних житлах.

В недільний день — чи люд наш сміє
та мріяти, що ти, золотохресная Софіє,
йому засвітишся в досвітньому тумані?

І згода й істина, що скрізь зоріє,
і мир — від неба будуть дані?

Розповідає сонечко про воскресіння мертвих.

Найменші діти йдуть гуляти
до дуба, що в новій короні —
проміння золоточервоні
збирає. В чорнім, тиха мати
стоїть, і дума невесела
приходить їй про рідні села.
Ох, добрий світу, нащо й щедрі
даруночки в різдвяну пору,
якщо синам Голгофу-гору
вказала долелька? Хай кедри
й каміння всіх пустинь чужих
дітей рятують — криють їх.

У небі стали чорні-чорні хмари,
збирається на грози та дощі.
А три старі пророки-словодари
до моря синього спінать мерщій.
А їм стежиночку загородили
червоносірі камені пустинь.
Звичайна думка: — тут негоду стрінь! —
і проминуть її холодні сили...
Та тільки зблизились оті діди
до крем'яних згромаджень між пісками,
як мідні змії — вісники біди —
шугнули врозтіч, блиснувши тілами
на мхах... І лиш один з-посеред них,
мов сосна з бронзи, в дужі кільця звита, —
очима пекла колючи півсвіта,
назустріч котить по пісках сухих.
Були діди і мудрі і хоробрі,
та моторошні очі страх сталений
навіяли. Тим часом вись і обрій
аж загромадило; — ой, світку мій!..
як полоснуло полум'я в пустині,
світилися піски і скелі сині,
і демон зник. По гуркоті — потоки
впуміли скрізь від косою дощу.
Близь каменя діди стоять, аж поки
сказало сонечко: я світ прощу!
Тоді — до царства вод зеленосиніх,
що в нім зроста перлина та корал,
що в нім, як вічний горя крик, хорал
звучить, наш дух тривожахи і нині.

Просохла по дощах земля південна,
свята земля. В зіницях анемона
одевічується вись благословенна
і процвіта в теплі лоза червона.
А моря глибина весь день бунтує,
весь день залінена вода шумить,
кипить на мшистім камені, нуртує
та бризка на суху рибальську сіть.

Апостоли старі прийшли до моря,
до роздоріжжя на ряеному квітні.
Чи ти, країно війн крем'яногора,
кохала зерна їх речей просвітні?

Діди, відклавши вбік ціпки та клунки,
дрімають на яркому моріжку.
Як квіти риз, від сонця візерунки
оздобили одєжину жорстку.
Патруджена, згрубіла, мозоляста
рука спросоння чуб повідслоня...

Помолодівши три душі від щастя,
підводяться в блакитнім храмі дня.
Стоять і стежать вись, такі потужні,
що хмари їм течуть поміж плечима,
що близько духи сонць огнеоружні
летять, як блискавиця неслідима.

Внизу свічіння моря, й видно — он
шляхи, невідклонимі, як закон,
через ліси й степи лягли на Схід,
на Схід лягли крізь дикий непрохід.

Три напрямки! В краї чаклунства й тайни,
узору казки й золотого чуда,
поганства по затоках цвітодайних
та звірства в діамантових спорудах.
Три напрямки! Високий світоч віри
по мурав'їщу людському нести
наказано братам на три хрести,
братам — від духа в соняшній порфірі.

Загомонила моря синь; тоді
старі прокинулись від шуму й шуму
і довго-довго слухали, як думу,
як пісню про страждання молоді.

той гомін моря, моря шум вечірній...
шафранний відсвіт славсь на той граніт,
на камінь і пісок, що став темніть,
темніть, як небокраю шовк надгірній.

Земля, з дитинства рідна! Як її
старим покинути й піти в чужину,
а потім горювати: любий сину,
якби то знов побачити її!
Якби побачити в секунду смертну
здаля, хоч раз один; дитячі втіхи
згадати й принести життя як жертву,
й лягти в землі чужій, од горя тихій.

Тепер іди й неси в страшні юдолі,
стеги, ліси та гори, та пустині,
неси свій хрест і хрест важкої долі,
і тільки згадує моря берег синій.
І тільки знай, що враз найглибша рана,
недавня рана в серці зацемить,
коли дитяча радість несказанна
зустрінеється тобі в коротку мить
серед чужих людей... а ти про діти,
про діти рідних думаєш весь вік.

Сиділи три сіді, самі на світі,
аж поки засвітився молодик
і взявся три шляхи посеребрити,
що труд на них і смерть Господь предрік.

І треба йти і попрощатись треба
з тобою, моренько, горо, з тобою,
з тобою, квітенько, немоз би неба
сльоза блакитна, — теплою, яркою...
простіть! Простіть і ви, найближчі, рідні,
і звідки знати ми могли, що східні,
що три шляхи-дороги хресні йдуть,
навіки йдуть од вас і смерть несуть,
і труд і жаль. І нібито знайома
і пережита раз оця хвилинка —
рішальна, судна. Темна моря втома
нагадає про сон — і зірка синя.

Пішли: Андрій у щедру Україну,
Павло — в сусідню сторону піщану,
Фома — в чудесну землю, злототінну
та пишнодревну землю Індостану.

У тьмі розбризкує всі сльози моря,
і щось аж побивається: жаліє.

Вечірній пурпур, світло смутку-горя,
жаріє, на одежі трьох жаріє...

Вони ж пішли собі до царства мли,
пішли собі, по берегу пішли.

III.

І в Азії Малій, війни колиці,
що промені, — палючі прямовисці, —
дали їй пристрасті струнких дівчат;
і в Індостані, стороні стобожжя,
що на рослини дух терплячий схожа,
на дух у рні чи відсвіті свічад;
і в Україні, чорних сінях аду,
і раю сінях, раю-вертограду,
в степу, найзолотішому на світі,
і в найсвіжішому зеленівті,
що серед нього кобзи доброструнні
аж рокотали, як пороги юні,
а предки наші — найдобріші люди,
найбезталанніші на всій землі,
втирали з вій сльозиночки незлі
та зловісі орди сікли в груди;
так скрізь: на Індї, в Азії Малій,
і в Україні — всюди, чисто всюди,
пройшло, як милий голуб сонця, слово,
зогріло душі в чорному тумані,
і пробудило враз — людині дані
добра, любови сили первозванні;
пройшло і слід рожево-квітниково
од нього, чистого, на світі сяє —
незримо сяє: знали б душі гнані
стежинку в небо радості безкрає.
Воздвигся, як для людства зірки, дїм;
у нім світильник істини ласкавий
дарує промені. І сяйво слави
увінчує престольний хрест у нім.

1944.

БОГОЗНЕВАГА

У сніжній Індії, краю святому,
біліє день, а люди мовчки мруть,
без різанин в ім'я святих, без грому,
чуми, а так собі: бредуть-бредуть
і схиляться (їх навіть камінь чує!),
і стихнуть до суда страшного, біди.

Скрізь німо; тільки радіо віщує
про золоті віки на Гангу й Індї,
Безгласних Бог притрушує снігами,
щось біля церкви птиці рвуть нечисті.
Дрібні сирітоньки проплачуть: мамо,
ой, мамо рідна — гинем! істи!..

Посеред пекла схудлий дід горює,
чернець чи що; терзаема й палима,
аж світиться скипілими очима
стара душа. Мольба й прокльони всеу:
гаразд він зна, що милосердя — там,
на місяці показано братам.

У церкві тьма камінна — тільки й світла,
що 'д папороті сніжного вікна...
Воно крізь пільму падає на титла,
на лик того, хто всі страждання зна.

І творить дід навколїшках молитви,
що їх колись проказувала мати;
пекучими сльозами зимні плити
скропля. І небо почина прохати,
щоб пожаліло хоч дітей; — завіщо,
пита, завіщо їм голодна смерть?

І молить: «царю! щось огненно й віщо
скажи й остережи; мов, знаю ката
й велю, щоб покарали в день суда...
ой, лишенько! І звідки ж доля клята
взялась на нас, оця страшна біда?

Один страждає в чорнім горі,
а другі хоч би слово! Всі байдужі,
лиш на вигоди швидкозорі.
О, людські душі, людські душі! —
як подивлюсь, то всі ж нещасні,
всі бідні, випадку сліпого жертви.
А просвітку нема! Хіба, що в казці, в басні
про воскресіння мертвих...

Нам треба щезнути навіки
в огні пропасти та хворобі,
щоб тільки гній та попіл ріки
знесли в моря. Жінки, малі в утробі,
мужі, діди, — помруть усі. Земля
світ-за-очі, красуючись, помчить
без суєти, без доброти, без зла.
Нудьгую. Чорно скрізь... душа болять.

Нещасна Індіє! Радіти б нам
та колихати немовлят біля високих
мережано-ростущих лілій. Там,
за хатою, в саду — на довгі роки
роботи знайдеться рукам...
Що ж робиться? Тут скрізь голодні діти
вмирають; сльози на зчорнілу цеглу,
на сніг і землю ллють. Тонити
в геєнну нас, скажених від свого ж виття
собак нечистих! В землю злеглу,
брудну від гною псиного й сміття!
О, Вседержителю, чи я діждусь
очищення від скверни? Добросвітлий,
моя відродо соняшна, я плачу й злюсь,
болію страшно в день набридлий,
і вся душа, душа в крові
од горя. Корч і язви морові
і східній бич — чума жахна —
хоч би вони спинили людську лють!
Чи води моря, вставши з дна
нехай юдоль страждань заллють
і стихнуть. І прийшовши з аду крадькома,
скрізь воцариться вічна тьма.

II.

Перед сяючим образом Ісуса
стоїть старий — суха прескорбна тінь
земного люду. Всю юдоль болінь,
що в ній лиш труд та лихо та спокуса,
сходив, і на дерзаючих устах,
жарких од мук непогасимих, б'ється
блюзнірства слово: «— З трону сфер устань,
до нас зійди, наш царю! Дух бо рветься,
до краю рветься й топчеться в багні.
Ти можеш плоть потлілу воскресити,
а душу, душу зничтоженну — ні!
Всевишній, та Твоя ж держава жити
перестас. Твоє життя в серцях,
а глянть на них. Пустієнька руїна!..

Ти скоро й сам обернешся в мерця!..
Дух — попіл; дух — ніщо, мара підмінна.
В кошуєтві й богохульстві вопою:
— я відрікаюсь! я топчу змію!

З висот зійшла і спалахнула кров'ю в храмі
широка блискавка, як та ріка —
движка. В пурпурнопламенному зламі
хрестом стоїть істота старика,
а через мить, коли, рвонувши тверді
й моря покип'ятивши, звергся грім —
лежить, мов кицута рукою смерти,
як сніп, лежить на камені старім.

Тьма! Тьма! Відразу вся життя держава
сльозами роз безгрішних затремтіла
і тепла піснь: осанна! в вишніх слава! —
родилася від щастя духу й тіла.
З незримого між нами трону — Він,
хто людські вчинки й людські мислі віда,
зіходить і схиляється до діда
і оживля і підніма з колін,
обнявши ж, плачучи, його милує
і от що думати без слів велить:
...серед страшних провин усіх століть,

як муку смертну, розум світу чує
хулу святому духу! Непрощений гріх
прощу, бо смертно мучишся за тих,
що гинуть на морозі, безневинні...
прощу, а ти, замість проклять, віднині
благовіститимеш мій будний день,
день кар і день весільного вина,
і, мов неопалима купина,
горітимуть слова твоїх пісень...
Підвівся дід і ніби невидючий,
навпомацки у сутінках пішов,
слабий, од вітру лиш на краплю дужчий, —
до кованих дверей. Од підошов
лягли сліди в снігу; і зимні, з тучі,
прикрили їх літаночки тремтючі.

1943

ЧЕРНЕЧІ СВІЧІ

Як за дзвіницею жоржинка сонця згасла
й від смерти синьої сконала в міжвіконні

прозора бабка, — то й самі дуби півсонні,
що мідні жолуді вронили біля прясла,

аж зблідли від грози. І викресало синь,
і дуб іскрить і хряскотить, як смолоскип,

і в келію присвічує до всіх святинь.
А зранку — вугіль, стовбур, чорноризий піп,

чернець серед калюж, як я — людини тінь...
Та ні, для миру вмерши, родимось, як сніп,

на смертних стернях. Ні до чого й думка зла,
що, мов, зотліє вугіль, то сама зола...

II.

Ой, сестро серця! Від мовчущого ченця,
що в чорнім горі свічі спогляда престольні,
чи можна ж на святки огні жовтофіюльні
дістати Сапфі для квітчастого вінця?

Він хризолітний жолудь, — відпад зеленця, —
(як дар від прадуба в грозі громоглагольній,
що сіє полум'я й дощі на скелі вольній), —
радніш подасть у попелі від камінця.

Ласкава ластівко! Та ти ж сама збирала
падучі світочі небес; — ти на Купала
ходила в напороті тайній і отам,
і ніжносердна і печальна, рідна нам
сестра, збирала іскорки і щастя ждала,
і слів співучі свічі принесла у храм.

Як трепещу, горю від них — якби ти знала!

III.

В мені зелений дуж, забитий в ланцюги,
гіллям пручається і листям аж пащить,
і відкликається на шум, що навкруги,
на сміх, на плач і крик і воплі; і з верховіть,

кудись од вихору рвучись несамохіль,
аж за ромашку сонця й голубинь юги
мольбу та мрію возсилає... А тугий,
а корінь, корінь посудомлений щемить,

болить у темі та струмі попідземнім сліз,
страждань потоці... Є солодка мисль — одна
прагнущу думу втихомирює до дна,
що зможу, — чорноризець, книжник, дроворіз, —
ввібравши скорб земну, і сам, як смертна глина,
в сивизні прошептати: люду добрий! на —

столітню іскру, іскру віри, бо ж вона
і злодія, і звіра ставить на коліна.

IV.

У храмі зріє грім вечірньої молитви,
благословенний, милосердний, мирний; глянь:
душа, збезуміла 'д блюзнірства та жбурлянь
прокляттями — й вона світа, як золота, при жнитві
при щедрому... Стени в джерелському питві
знаходять міць. Мій грішний дух! Возпрянь,
возпрянь.

бо доброти бджолиний мед і ласки наші,
як молока живлющі, теплі білі чаші,
і ти, і кожен братній, люттю несвятий,
спроможен пронести по всій осінній паші,
росі, замерзлій грудці. В синьому піддашші,
безплотний голуб на карнизі сонця — тій
чи ти поклонишся, воскресши з мертвих двічі,
що дивиться з дитям через огненні свічі?

V.

Єдиний Володарю, знаю,
що порятуємось тоді,
коли, скривавлені до краю,
в човнах — на півнявій воді —
порішим; годі! Годі лити
нещасну кров, несамовиті!
І стихнуть сині голоси;
мов голуби, з-під весел мирно
залопотять: і Ти даси
знамено — прямувати вірно...
на дзеркалі на голубім
до сонця поспішати всім.
І промені срібнорожеві
впадуть на дужі паруси.
І скрізь у хорі — Господеві
тоді помолимося всі.
Сьогодні: думати і ждати
коло порога будуть мати.

1943.

МИТАР

1.

Зелений вітер віє...

Мандрують по доріжках слимаки, а квітниця бузкова
хвилюється на місці; — шум і шум — листвяна мова —
і в повних краплях дух планети діє.

На камені ж та на біленькому, коло паркану,
відпочиває невідомий; — шум і шум безперестану.
І мов родина роз, акорд віта в соборі;
людині очі втомлені і хворі.
І зауважили учені, йшовши мимо:
то ж митар мучиться невисловимо.

Чого ти, чорна порвана плащино,
в сіндріюнищах зневажила поради золоті,
і простоцінну, ніби для вола — вода і сіно,
шукаєш істину на самоті?

Покрапує і віє-віє...

Природонько! вітчизно духа! ох, моя ж озіє,
відірвано істоту, душу, в каторжищах часу
від рік відірвано й світань іконостасу.

Біда... Постійно, матінко висока,
послухаймо: премудрість промовля склоока.

Вона й тобі й мені глибінь вікрис,
бо скрізь невчений вітер віє.

Послухавши, ми сонечко в науку віддамо,
і лихо пересядеться само.

2.

«— Ей, митарю! — говорить мудрий, — ти в поклоні
на стертім клонишся церковнім лоні.
А стань як Бог, як лицар, що зірками володіє,
тепер узброєна людина сміє
повелівати в космосі; вона — владика,
і хай до стіп лягає сила дика.

Одповідає самота: « — і просто жити, ставлю, ціллю, —
і вільно; хор у храмі слухати в неділю.

А ваша гордість накидає сіті,
золочені тенетища — на душі трудовиті.

Богами?.. ні, нам людьми треба стати
і цвіт життя духовного плекати.»

Зненацька з гурту фарисеєня
в зухвалім тоні піддзвоня:

» — Ви ж вирости в невірницькій державі,
ну, то скажіть, з якого дня

схилилися хрести лизати ржаві?»

Задумавсь митар; — тінь
темніє в зморщечках по чолю.
Підвівся з каменя спрокволу
і до зелених до кипінь
каштанових, що над рікою, —
пішов; а книжники і фарисеї злою
юрбою реготали вслід.

О, нерозумний плем'я-рід!

3.

Стрічають митаря вітри надгірні,
з чола звивають пасма темнорусі;
і перед сірими очима хмари мірні
минають у вітрильнім русі.

Мирянин думає: « — коли ж найвищі
і найправдивіші на континенті душі, —
в юдолі, доброти і чести кладовищі, —
та знов прийшли до Бога?... тиранії дужі
вбивали їм серця ножами жаху
і винаходили знущання неможливі,
гадали: « — згубим лілію-невдаху
на зораній і сіллю вкритій ниві!»

Вона ж під повівом блакитного крила
і золотим теплом небес цвіла.
Якщо в планеті, на скаженстві хворій,
вгніздилась сила зла, неуявимо люта,
то, певно, є в надзоряному хорі
добро — як цар, що розбиває пута.»

Проходить мимо, через міст,
бабуся в чорному, — з дівчам.
Дощу нема. Наказано вітрам
розбити хмари, зворушити лист;
тюльпани посихляти молоді...

а потім зняти хвилі на воді
і в небі стихнути тоді.

4.

Пустують голуби, хороші, як зірки,
на брукові, серед калуж.

Пішов по мосту мирний муж
і — вниз, до дужої ріки;

і сів на березі; пита: « — коли,
коли ти, Господи, огні в державі мли,
світільники високі віри та надії
й любови запалив?.. та радості?.. і ми могли
побачити, підвівши скорбні вії,
розп'яття-жертви образ осіяний
і, закатовані, к ньому поприпадали?..
Та ж наші свіжі й давні рани
показують самі!.. та ж ідоли-Ваали
чужого царства — на душі й на тілі
у виразках одзначились навіки!

І от віщують нам нерідні ріки,
а коло них ясени, нам немилі.»

А хмари, ніби образи в святім письмі,
біліють і пливуть. І сліпить плюскіт-сміх
води, що бавиться мечами блиску.

І сон на крилах ясно-золотих
торкнувся вій, і світ погас і стих.

5.

І стих, і знов, подібний до собору,
побудувавсь, вершиною в хрестах неувимий.
Палахкотять світільники. А людська комашня,
в недільну пору,
нечиста — хоч дощами пекла вимий! —
торгує, юрмиться. вищить і небо лає
і з яточками плити храму посідає.

З'явився Він. Високий (— сонечко близь серця); —
в вінку проміннім страсотерпця,
в вінку кривавім, і в хітоні
з блакиті, що в небеснім лоні;
в зиницях — блискавиця; бич огніс
в правиці; вітер світу віс
від нього на юрбу на ницу,
що метушиться на базарі
чеснот і цінностей. Здійнявши бич, мов зброю-крицю,
кара Господь. Летять, як курива, як хуртовина з гарі,
коли по неплицу проходить борвій-ураган,
летять базарники, вивіюються з храму.

І шум: мов океан колоситься, як лан,
самими смерчами і набіга на ад — огненну яму.

Прокинувся митар; — міст над ним гримить

Опівдні, в повну сонця мить —
ах, радісно на світі!.. проліта
ріка, і гра на скрипку світляну.

Зідхає митар стогоном зо сну:
хіба ж pomoжеться, як прокляну
літа життя мого, страшні літа?

Іх, мабуть, слід благословляти
та ґрунту в царстві сонця, сонця істини, шукати,
та будувати світлі хати.»

III. 1946

ПРОРОК В ПУСТИНІ

Сіяють кедри в ранішній відроді.

Пророк сидить на кам'яному спаді,
одягнутий в лахміття. Проклина
і так мовляє демоніві дна:
— ти шкіришся, собако! шкіришся, невіро,
заходишся від реготу брудного,
і вмить — розплакуєшся, ніби щиро,
і слиною аж світишся. Стоного,
сторуко, звірю, котишся за мною
і з скавучанням забігаси наперед,
отрути повний та їдкою гною,
ти, чорний чорт і князь усіх зловред —
серця драгуєш... труїш сонця світло!
До чого скочиш — обертається препідло
на зло і страх людині і недолю,
і цвіт життя зсипається додолу.
Пріч, псиюко пекла! Знаю неба волю...
душа, як пальма, чиста і струнка;
залізна твердість у моїх думках.

II.

Сіяють кедри в ранішній відроді;
з-над них доходить голос... грім на спаді!

« — Знай істину мою: якщо весь люд
виносить біль, безхліб'я та біду,
а хтось, — в оазисі чужий верблюдо, —
дарує смішки кожному гнізду
і шкіриться, як біс, брудний, дурний,
то ізжену, проклятого, бичем,
мечем! І пастуху звелю: турни
в пустиню без огню й води — нікчем!
Нехай ревуть серед піску спокут
і гинуть там, неприбрані ніким.
Од них очищений оазис-кут
благословлю і оглашу дзвінким
дитячим сміхом по рясах садах
і возбраню сквернити дах
насилством, кров'ю, смертю... Злим на страх
пошлю слугу з оружжям палахким».

1944.

На мотиви з Біблії.

ПОДРАЖАНІЄ СОФОНІЇ

Глава I.

Об'явлений Господень суд і гнів:

... зернину-гріх і колос, що поспів,
я спопелю! З лица землі згублю
і пребезумну і презлу
людину-переступницю; спалю по норах
марюк морозних, від сичання хворих,
і гнізда чорної черви; щенят
понищу зінських... і, що аж дзвенять
в стерні — комах, і риб німих, і птиць
кигучих і коріння смоківниць,
що кожна з них над злодієм листвіє
і зерна зради в світі сіє
з вітрами; і безвірних, — всіх понищу,
правицю в Лавру простягну найвищу,
в Дніпро повергну ідола-Ваала,
де хвиля вже побушувала.
І високорозумний, що творця
собою замінити обіця
і в душах вимордовує небесну суть,
завіє! — ребра князя понесуть
червоні кондори в димучий сніг,
що в нім він совість окувати зміг.
Аж на Замості зойкнуть, на Подолі,
скарбниць володарі, берцями голі.
Ой, голосіть осліплені! Руїнуйся, брамо
і башто міста, бо керує прямо
і тріскає зернина лиха, міна
найпренесамовитіша, — як і провинна.

Глава II.

Держави димом куряться, як чорний сон,
і виповітрується язва духа,
і визаконоюється лжі закон
алмазноскіптровий. Нехай послуха
душа, як дерево плачу страшного
в дощі шумить над річкою — шумить
над річкою німотною... від чого
той біль? Від злочину! Ви прагніть сонця
науки-мудрости, що вчить, як жити,
як розбивати царство злопоклонця
і одвівати плевели від жита.
Й, можливо, є надія вам говіти
в день гніву, в день Господнього суда.

Дивіться: он Моаб, що мучив всіх на світі,
між ямами — руїна, стінами руда.
Отак і ти погибнеш, Піневіє,
що похвалялась: »Я й від Бога дужча«.
Навіщо нищила, державо завидюща,
жінок і немовлят? Огонь завіє
возмездя над безхресними церквами
й серцями невпросимими. Пустиня
простелиться, снігами синя,
ялинами темнозелена, сосни, вами
співуча над вечірніми льодами.
А вдосвіта, в рожевій благодаті,
вмиватимуться туркоти, птахи лапаті,
на царській сидячі гарматі.
Колиско сійва! Сновниться спокута,
і неотюрмлена прокинешся, нелюта,
в окрасі нескривавлених зірок
і сонць, — і заспіва садок.

Глава III.

Хіба ж то люди винні, що князі
з палацу рикають на них, як звірі?
Я мерзооких виб'ю на грязі,
а в світі, — золототазурному подвір'ї, —
затверджу чесний суд, закон поставлю,
з концтабору звільню і одержавлю
дітей негрішних. Зірко-айстро, стань —
супутничко світила преблагого,
опівночі до вікон стань і строго
достежуй миру! Новочасну брань
від досвіта почнуть народи вірні,
відчувши в грудях бурі безземірні.
По сфері духу демон-твердокрил,
кажан гріха, як блискавка, ширяє.
Приб'ється! В лаврі віддзвонитись має
тоді тріумф духовних сил.
Без «надлюдей», смиренні Божі діти
серцями-ліліями променіти
почнуть непогасимими, святими,
і арфи неба гратимуть над ними.
Хвалить Творця, сини Славути — Борістена
і дщери Чорномор'я, діти всіх
джерел Українських! Радуйтеся!.. ти, зелена
горо, красо Карпатська, і, країно стріх
завязятих з зброєю, Галичино,
і ти, хоробра, щира душами Волинь,
і ти, Поділля, трудний краю, горя дно;
сердечна й горда Буковина — синь
і зеленъ дня; Полісся й Холм побожні
та працювати, — радуйтеся!.. возхваліть

Творця й на олтарях сердець неложні,
офіри осіянні принесіть!
Веселошам віддайтесь, браття-браття!..
Поругані здобудуть славу, а недужі
по ріках попливуть, як лебеді, серед латаття
стрічаючи коронні білі. Добрі душі
розточні по берегах нерідних,
зберуться в променях з вікна, в краю — соборі,
в диму кадил золотомідних;
коло дверей берези білокорі.
Рясніє квітень людства! В тіні дуба,
що в віттях повно птаства та проміння
і грає вивірочка гострозуба,
і «сонечко», комашечка весіння,
мандрює по корі, — коло коріння,
на моріжку, що став, як килим зеленіти,
там діти щебетатимуть, мої ромашки дальні,
там жолудями й крем'ярами діти
втішатимуться безпечальні.

III. 1946 р.

ПІСЛЯСЛОВО

ПОЕЗІЯ ВАСИЛЯ БАРКИ

Рожевий світанок розквітлого вишневого саду. Дівочо-ніжні, цюгливі пелюстки білого цвіту незрушно променіють у хвилях, не у хвилях, ні, у величному, у безнастанному струмуванні лагідно-могутнього, безмежно-солодкого світла. Сонця ще нема. Світло є, але воно не має свого джерела, воно ніби само з себе сповнює довкілля. Незрушний вишневий цвіт, — і захлинно-солодко вібує на ньому рожеве світло. Незайманість. Глибока задшевність. І в непомітному, нечутному леготі проходить велична тайна непорбчного запліднення. Опадуть білі пелюстки і відродяться м'язистими, м'ясистими, сочистими, п'ярко-червоними вишнями. Ніжність — і сила життя. Напоєність життям, просоченість снагою. Велич землі.

І тут приходять люди. Приходять — чи прилітають? Вони світлі. Їхні білі одежі — як пелюстки вишень. І вони рожевіють у світанковості — як пелюстки вишень. Це жінки. Чи може це янголи? Чи може це цвіт вишневий? Як на картині Боттічеллі. Пам'ятаєте — «Prima vera»?

Але що це? Чи ми не помилилися: соняшники вишиті у них на рукавах. І кругом чорнобривці і дивина? Ми в Україні. Українськими взорами гаптовані їх убрання. Сивий дід, і мати з немовлям на руках, і дочки, плугатарі і гречкосії, і садок вишневий — коло хати. І тихі пестоці передсвітанного рожевого неба, і осипається ніжний зарожелений вишневий цвіт. І на серці така блаженно-солодка тиша, яка може бути тільки на своїй батьківщині, в Україні, в рідній родині.

Перше, чим вражає поезія Василя Барки, — це її незвична в наші суворі дні м'якість, лагідність і ніжність. В одному вірші, описуючи світанок, Барка говорить про те, як перекладається «висвіт цей зрожева, зжовта, зфіялкова, зсиня на мову серця». Цей образ можна застосувати і до всієї поезії Барки. Це суцільний переклад дійсності на мову серця, гарячого й сповненого любов'ю серця. В протилежність примітивним сентименталістам, яких тепер у нашій літературі розвелося чимало, Барка не добирає спеціально зворушливо-нещасливих героїв і жалісних ситуацій. Він не боїться суворої дійсності, грубих фактів; не боїться саме тому, що завжди зуміє перекласти їх на мову серця. «В брудному пеклі, в голоді, нарузі, в роботі, що вбиває душу», німецької каторги поет побачив ту «зірочку чесну», що її хоронять у своїх грудях остарбайтерки-українки («Великомучениці»). Над пеклом збомбардованого міста він підніс чисту матір, що біжить з немовлям («Новонароджені»). І так завжди.

Барка вірить у правду і перемогу людського серця. Людяність — його найбільший ідеал. Серед найчорніших обставин світвіт він — і не погасає щастя людини. Серед цих чорних обставин жадібно вибирає поет те, що здається йому запорукою майбутнього очищення, просвітлення всього людства. Найближчі йому — образи родини. Таж саме в родині може розкритися душа і серце, які закриваються, ховаються в війні всіх проти всіх сучасного суспільства.

Слідом за Шевченком і Тичиною («Надходить літо») Барка підносить родинність на недосяжно високий п'єдесталь. Перед образом матері з дитиною, перед образом родини його поезія перетворюється на величний гімн: «Навіть камені недвижні піснь-хорал тобі складуть, матусю з-над Дніпра, і в храмі возпоють», — гімн, який одначе зберігає характер глибокої інтимності і сердечності. Родинність, родинне щастя проймають у Барки не тільки людське життя, а всяке існування взагалі. Ось у тіні яблуневій мати леліє немовля й гойда, — а над нею кружляють «голубка й голуб-білопір» («Мати»). Найвищої сили досягає хвала родині в поезії «Батько й син» — про повернення сина з війни додому, про перемогу родинного над страшним шалом війни. Світ для поета — «вічний добрий сонця сміх в степу і чайок пара» — саме пара! В цьому піднесенні родинного щастя є зародок нахилу до іділічності, яка забарвлює багато поезій Барки.

І характеристично, що коли Барка говорить про ширші поняття, він теж усе позитивне, усе привабне оформлює образами родинності. Спогад про батьківщину — це «пахощі від хустки нені», а образ батьківщини — передусім «сім'ї спочинок серед вишень літа» — і звідси природним і оновленим стає звертання до України, як до матері («Вітчизна»). Образи світу й природи Барка охоче подає через дитячо-родинне світосприймання («Стало сонечко»). У хвилини найтяжчих розчарувань Барка звертається до найсвітлішого в родині — до матері — і не можна не вірити в щирість цих звертань («Хіба ж я можу щось сказати»). І остання передсмертна візія його героя — теж мати, «старенька, зморшками покрита».

Віра в людське серце, в те, що родинність може проінняти все життя людства, як вона проймає всю природу — живу і неживу — становить основу Барчиного оптимізму. Якщо правда, що в системі епітетів розкривається вдача і світогляд автора, то які ж характеристичні епітети Барки: добрий, хороший, гожий, благословенний, милий, добросвітлий, славний — ось улюблені означення, які він дає предметам. І звідси ж іде його нахил до пестливих, здрібнених форм, всі оті: колісниченьки, тополеньки, рученята і навіть оченятусеньки і смуточки! Навіть страждання в описі Барки стають світлими й чистими («Вранка»).

Як кожний справжній поет, Барка вмie по-новому, по-своєму побачити світ, побачити його ніби вперше, очима дитини, — і таким він його показує нам. Тому, коли читаєш поезії Барки, відчуваєш гарячу радість. Подібну радість відчуває мандрівник, відкриваючи нові світи. Але наша радість ще більша, бо ми відкриваємо новий світ у доколишньому, знайомому, рідному. У поезії «Батько й син» Барка розказує, як батько й син «нагомонілися як слід, надивувалися на світ і — спати». От так і поет радісно дивується на світ і надивуватися не може, надивитися на нього захоплено-наївними очима. Здається, що може бути простішого, як щорічний відліт птиць на південь. І яким дитячим поглядом треба подивитися на це звичне явище, щоб назвати птиць за це хитримми, як це зроблено в цій поезії!

Або ось поет дивиться на звичайний собі гай — і бачить у цьому: «Земля схвильована відкрита небу, так відкрита, що аж радісно і страшно. А небеса високі. Чути і знати безсмертя в світі» («Вірші в прозі»). Образи Барки завжди дуже конкретні, дуже земні, але він умie їх просвітлити світлом поетової душі, зігріти їх своєю людяністю — і тоді в них розкривається глибший зміст. У тому, що дід, чекаючи сина, «од сонця очі слізні затіняє, червоні очі» — ми бачимо конкретний деталістичний старечості і водночас — прикмету розтерзаності дідового серця стражданнями («Батько й син»). Звичайний сніг стає жасмином, а дитяче око тремтить від сніжинок волошкою («Новонароджені»). Конкретний образ сучасної простої жінки в жовтій козушанці і важкому чорноцвітному платку, жінки з темносіримми зіницями, перетоплюється в образ вічного смутку української жінки за взятим на війну дружиною, смутку, що носить над землею українською від часів Ярославни і ще давніших («Темрюк»). Людина й природа розкриваються по-новому, в найпростішому знаходиться несподівана поетичність і якість внутрішнє благородство, піднесеність, величність. Як кожний справжній поет, Барка не шукає особливих, поетичних ситуацій — а вмie знайти поезію і внутрішній зміст у найбуденнішому — квітці маку, в описі ночі в сонній хаті, в парі голубів на даху. Навіть звичайні гуси в нього — «як царі».

Уже ця величність, це відчуття космосу, масштабність не дають поезії Барки — попри всю глибину, ніжність і солодку сердечність її — зробитися солодкавою. А ще більше стоїть цьому на перешкоді та твердість і мужність, які сповняють її. Барка прагне іділії і знає, що носить її в собі. Але Барка бачить все те зле і дике, що є в світі. Його ніжна душа не замикається в собі, а широко розплющеними очима дивиться на розгул темних сил, і плямує їх, і картає вогненним словом, і кличе подолати їх, і святкує вже майбутню над ними перемогу.

Небагато є в нашій літературі образів, страшніших за образ голодової смерті дитини в поезії «Нонна». І тим страшніший цей образ, що він поданий без крику й прокльонів, якимсь тихо-ідилічним, зовні спокійним тоном. І в цьому є більша сила прокльону, ніж часом у найбільш гіперболах. Воістину тут інтимне і ніжне стає громадським і вольовим, а лагідна поезія Барки — мечем і твердою крицею.

Але зло в поезії Барки — не є природна, вічна властивість світу. Світ і людина — добрі. Світ і лишається добрим, але людина через «владичні козни та плоди гордині» («Царборець»), через те, що хоч її «життя в серцях», але — «глянь на них: пустісінька руїна» («Богозневага») — вносить у світ злобу й руїну. І саме тому, що в природі вічне світове начало — добро — не затерте і незатьмарене, саме тому вона має чудодійний дар оновлювати людську душу і очищати кривди і руїни, заподіяні людиною («В руїні смертний спокій»).

Поезія глибокої людяності — поезія Барки водночас поезія кари винним. Злочинники, лядоненависники, все те, що об'єднується в нього в умовному понятті «фашист», — мусить понести заслужену кару. Тільки треба мати право карати. Бо кожна людина носить у собі цілий світ, обіймає в собі все людське і всю природу — і тому кожний відповідає за все лихе, що є в світі, — і катується цим внутрішньо, і в наслідок цього внутрішнього катування очищається. Так і тільки так, через страждання, через співстраждання, може людина здобути право карати винних, може стати справедливою — в гніві і в ніжності своїй. А ніжність, гнів і справедливість — це Бог («Думи мандрівника»). Це — совість світу.

Поет глибоко відстраждав зло людської душі. Він глибоко відболів те, що найкраще в світі — людина — є в дійсності найгірший жебрак і каліка, а зло на світі сягає апокаліптичних розмірів:

Десь душать безневинну душу світу;
горять предсмертні крики серед ночі,
як воплі з крові та плачі жіночі,
і видно плоть порізану-побиту.
Прокляття на землі! Діла звірині,
холодний дощ на квіти безневинні

(«Царборець»).

І тому, що зло так розрослося і розпросторилося, треба, поки не пізно, викривати його, треба кликати людей до справжньої людяності. І ніжний голос поета набуває металю й сили, в ньому з'являються біблійно-шевченківські нотки, коли він кличе на похід проти «нищих та жорстоких та лихих» — такі його поезії «Війна», «Пророк в пустині». Навіть гостро-сатиричні тони звучать тоді в Барчиній поезії («Царборець», I) — загалом не вла-

стиві поетові. І — найголовніше — звучить велика і тверда мужність.

Мужність впадає в очі вже в ідиліях Барки. Візьміть його «Сон». Це щаслива ідилія матері і сина. Але це не ідилія нерухомоти чи застигlosti. Навпаки, це ідилія героїчного чину, держання й ризику. Над прірвою зриває син плоди з яблуні, а мати хвилюється за нього, і страждає, і горда, і щаслива його відважністю.

Мужні герої Барки в стражданні («В духовній каторзі»). Але найважливіше — вони мужні в опорі злу, в невизнанні зла, в подоланні його. Цей мужній герой найвиразніше окреслений в уривках поеми «Царборець». Мужність сполучена в нього з добрістю й справедливістю, йому відкрита краса землі, якої не бачать інші, бо він знає любов до всього, що живе, а найголовніше — він уміє «терпіти істину», дивитися їй просто в очі, не боятися її. Він знає:

Є вічна сила в суті всіх речей,
розумна, добра, творча! Мов закони,
її думки без брязкоту мечей
ламають зла щоденні перепони.
Поклони та молитви в церкві — зайві:
єством повинні жити в вічній славі!..

Йому відкрита скарбниця людського в людині, як відкриться вона кожному, хто матиме нелюдську сміливість побачити зло світу і хто скропить свій шлях сльозами серця — хто перестраждає людське зло. Але мало зробити це самому — треба зуміти повести за собою народну душу. Треба знищити зло в його осередку — в людському серці, яке є водночас осередком вічного добра. Бо коли цього не зробити, то остаточно розпаюшаться душі зла, «дуки предурні» — і знов литиметься кров — і страшна буде мста! Ми впізнаємо мотив Шевченка: «Схаменіться, будьте люди, бо лихо вам буде!» Як і мотив вічно святого материнства, так і мотив правдошукання і боротьби зі злом у Барчину поезію прийшов від Шевченка, як до Шевченка він прийшов з фолкльору, як до фолкльору він прийшов зі свята святих духовости українського народу.

І з цього ж джерела йде глибока віра в людину, в справедливість світобудови, яка проймає поезію Барки. Сили зла не дримають. Але хіба можуть вони перемогти, коли світ такий прекрасний, коли душа така висока. З величезною силою цей настрій, ця віра висловлені в восьмирядковій мініатюрі «Пасербиця»:

Од злої мачухи пішла,
пішла в досвітній сад.
А там сім'я пташин вела
пісні на срібний лад.

Крізь сльози, вранці променисті,
дивилась дівчинка смутна,
як квіти горді та врочисті
підносить дивина.

Крізь сльози страждання проблискують промені надії і віри, а краса дивини зводить нанівець усе те лихо, що його може завдати зла мачуха. Зло не переможе добро! Страждання тільки очистить людину і піднесе душу, щоб краса і добрість світу відкрилися їй.

І в циклі «Чернечі свічі» показано той же шлях. Через страждання, навіть через блюзнірства й прокльони людина йде до віри, людина йде до того, щоб збагнути величезне священодійство, яке зветься життя. Людина усвідомлює свою місію.

Так, людина має свою місію на землі — місію бути апостолом вищої правди. Заради цієї правди кидає вона рідну землю, йде в чужі краї, в тяжку еміграцію:

Тепер іди й неси в страшні юдолі,
стеги, ліси та гори, та пустині,
неси свій хрест і хрест важкої долі,
і тільки згадує моря берег синій.
І тільки знай, що враз найглибша рана,
недавня рана серця зацемить,
коли дитяча радість несказанна
зустріне тебе в коротку мить
серед чужих людей...

(«Апостоли»).

Неповторний нліях і місія кожної людини. »У добрих путь окрема» — вони несуть людству, як три волхви, зірку Вифлєсму («Діалог про добро і зло»). Але кожна людина — своїм шляхом може прийти до своєї віри, до своєї людяності — і це буде водночас загальнолюдська віра й людяність.

Найбільший рушій на цьому шляху — слово. І тому особливо велика і особливо тяжка місія поета. Поезія — це той крик болю людського змученого серця, в якому високою нотою дзвенить істина світу і доброта, покладена в основу світобудови. Поезія — це «ридання-спів», в якому стають зримі «щастя людського шляхи» («Бунтус моря синій дух»). Поет віщує вічну справедливість, він «благовістить... день кар і день весільного вина» («Богозневага»). Поет заспокоює і зціляє людську душу в дні поневірянь. Хай злі наставляють гармати — але «птиці кричать у гармати на горлі» («Озеро! Озеро!») — і голосу цих птиць поезія зуміє «в людині Божого побачить си-на» («Різдвяна ніч»), зуміє стріти «од зірки промін в образі людини» — і в цьому високе покликання поезії, покликання слова.

Світ для Барки — боротьба добра і зла, і в цій боротьбі провід по боці добра має слово. Воно збуджує в людині серце, воно перекладає всі події, всі явища «на мову серця» — і цим пробуджує в людині Людину, долає в людині зло, а коли воно буде подолане в людській душі, коли Бог прокинеться в людській душі, коли світ відкриється людському спогляданню, як казка, коли злетить у простори космосу «високий корабель ідей» — тоді зло буде подолане і в світі.

Поезія Барки, як бачимо, високо ідеалістична. Це не робить її надземною і далекою від реальності, не заносить її в верховини льодових зоряних світів. Високе літання корабля ідей Барка сполучає з великою простотою й увагою до найдрібніших виявів земного життя. Йому відкрита кожна грань і кожний деталь цього безмежного й барвистого життя — від дрібної квіточки чи кузочки — через прості, але глибокі переживання простої людини — до польоту абстрактної думки. Барка не шукає чогось надреального, особливого. Він бере найзвичайніше, найпростіше, багато разів бачене і навіть описане — і проникливим оком у цьому поверховому відкриває глибину, внутрішній зміст.

Що може бути простішого від процитованої вже «Пасербиці»? Скривджена мачухою дівчина вийшла на світтанні в сад. І це ніби все. А поставлено ж тут тему боротьби добра зі злом у світі, натяками показано, що перемає добро. І так здебільшого. Прості теми. Герої — прості люди. Рибалки («Рибалчина дружина», «Темрюк»), українські робітничі в Німеччині («Новонароджені», «Бранка»). Проста людина знов заговорила в поезії Барки своєю простою мовою. Характеристично, «як часто Барка будує свій вірш слідом за Шевченком як монолог жінки («Бранка», «Рибалчина дружина», «Первісток мій»). Характеристично, що і образ поета даний в нього не як образ жерця або мага, а як образ... шевця, що, взявши матеріял у природі, чинить його, зшиває, підбиває підківками віри і несе зроблені так чобітки на потребу людського духу («Старий поет»).

Так, після довгого періоду Гелен і Навсікаї ми знову почули в українській поезії голос простої людини. Але цей голос зазвучав не в етнографічному натуралізмі, не в фотографічному наподобленні — він зазвучав у своєму глибокому філософському осмисленні. За монологом жінки, що сумує за чоловіком-вояком («Темрюк») ми почули стародавній плач Ярославни. За робітницею, що біжить через розбите місто, ми побачили світлий образ Праматері («Новонароджені»). Тема богошукання розкрилася образом простої робітничо-політнички, що «всюди грядки прополкує та прорива» («Політничка») — і тим-торує дорогу в світ Богові-доброму... Вічні теми розкри-

ваються заново в своєму сучасному українському розкритті.

Для того, щоб у хвилинному показати вічне, в випадковому сутне, — Барка іноді вдається до абстрагування від дійсності, до видив, снів і марень («Бранка», «Чернечі свічі»). Але це для нього нетипово. Типово для нього — показати глибину в простому, в життєвому, не відриваючися від життя і дійсності, а тільки вдумуючися й відчуваючися в них.

Як же досягає цього Барка? Тут приходять йому на допомогу особливості його дуже своєрідного і водночас на старовічних традиціях української поезії зрелого поетичного стилю.

Барка починав як учень символізму. Коли не брати речей ще зовсім учнівських, ранніх речей, де пізніший Барка проривається тільки окремими епітетами або ніжно-задумливим і елегійним вдивлянням в явища («Природо рідная», «Садівники»), навіть спроби сонету на зразок «Сніги. Зима», то можна сказати, що перші кроки поет проходить, проваджений рукою раннього Тичини, Тичини «Соняшних клярнетів». Він ліпить вірш як настроєвий згусток. Розпливчасті образи людей і речей, захована логічна підоснова вірша, зате настрої виявляється з повною силою через неясні відсвіти, через суб'єктивні враження й сприйняття. Такий е цикл «Несуджена радість» — ввесь у символах і натяках: залізний міст, голуби на палях, чужі вюльончелі, пімі берези, білява сестра душі, колочі дрого — помилився б той, хто з цього малював би якесь реальне оточення, реальний пейзаж. Усе це розпливчасті носії поетових настроїв, поетових переживань: настрої розлуки, чекання, туги за батьківщиною, музика ночі і просто музика — все зливається в одному настрої, настрої і тільки, все не піддається остаточному логічному розшифруванню. І пізніше в Барки іноді з'являються такі суто настроєві речі — «Надія», «Ти мій останній світоч», «Пішла, як образи зо сну», — а особливо може виразно — «Поема дощу», де враження змінює враження: дощ — три дівчини з Галичини — згадка про якусь ніжноруку жінку — думки про труд, життя і т. д. — і все це пливе, як пливе в свідомості людській, де сторонній може вхопити тільки рух настроїв, як у музиці, але безсилий установити логічний зв'язок.

Уже на цьому етапі поезія Барки має той особливий відсвіт душевності, за яким кожний його вірш розпізнаєш серед тисячі інших. Але в цей час це ще поезія камерна, інтимна, поезія настроїв і недоговорень самотньої душі. В цих рамках Барці було тісно. Він був занадто земний і чорноземний, занадто зв'язаний із своїм народом, щоб на цьому заспокоїтися. Він шукає виходу до живих людей, до навколишнього світу, до виразу прагнень українського народу і до шукань уселюдської істи-

ни. В ньому озиваються глибокі національні, може навіть селяцькі коріння. І в цих шуканнях Барка знаходить собі нового проводиря і вчителя — Шевченка. Лірика Барки не перестає бути інтимною — хіба мало інтимності в поезіях Шевченка? Лірика Барки не перестає бути настроєвою — хіба не настроєві в Шевченка якісь «Гори чорніють», або «Садок вишневий», або останній «Сон»? Але вона набирається національних соків, вона мужнішає, вона стає не камерною, а громадською, загальною.

Уже з самого початку Барку, далеко не чужого музиці слова, все таки не полонила цілковито музична стихія, властива Тичині. Те альбомно-чупринчине, ті елементи «дзеньків-бреньків» (хоч і дуже тут витончені), які були в «Соняшних клярнетах», з самого початку не полонили Барку. А чимдалі виразніше вимальовується його нахил до вірша речитативного, до фрази, що розриває віршові рядки, що рве тканину механічного скандування вірша, а зате забезпечує з одного боку, виклад складної, розгалуженої думки, а з другого — особливе збагачення інтонаційного малюнку. Чи часто ми в сучасній поезії зустрінемо, наприклад, такі розгорнені складні речення:

Ні, ніколи й зроду
не вб'є, не вб'є лиха година
в душі знедоленого сина
пречисту частку сонця, сонця жизні
і доброти — не вб'є, якщо в вітчизні
нетлінним жаждущим еством своїм
він хоч секунду щодоби вітає
й радіє, бачачи, як день світає,
як небо в щирозлоті неземнім
мир обітує й вік блаженства для людей,
а прибережні цвіту воскресіння
перекладають висвіт цей
зрожева, зжовта, зфіялкова, зсиня
на мову серця

(«Вітчизна»).

А далі Барка переходить уже до ораторської манери, до діалогу — до словесного змагання — змагання чи то в діялозі героїв («Царборець»), чи то в сперечанні внутрішніх голосів у душі поета («Предп'я»), нарешті до монологу якогось героя, найчастіше жінки, про що вже говорили ми раніше.

Характеристичний для подолання символізму в поезії Барки його вірш «Еспанка». Спочатку екзотично-символічний образ чужинки-танцюристки — потім він включається в тему протесту проти насильства людини над людиною, сплітається з образом катованої України — і глибоким суспільним протестом, зойком душі звучать два останні рядки — не заримовані ніби спеціально, щоб підкреслити їх людський, а не літературний характер:

Чужинко! Катуються, як на хресті, душа за них,
і страшно твоя печаль дзвенить.

Так. Від Тичини до Шевченка й далі Барку вело усвідомлення трагедій і болів, усвідомлення місії людини й поета в людській громаді.

Ставши мужньою й громадською, увібривши в себе голо-
си простих людей і все багатство проявів життя — аж до,
здавалося б, найпрозаїчніших — поезія Барки не втратила
своїї ніжності, своєї задушевності, людяності, не втра-
тила і свого настроєвого характеру. Навпаки, все, що зву-
чить у поезії Барки, кориться звичайно настроєвості
і через неї виявляється. І саме в цьому своєрідність
Барчиної поезії, і в цьому ж великою мірою знов такж
зв'язок її з Шевченковою.

Близькість людини й природи — також споріднює
Барку з символізмом. Природа в Барки — не контраст
людським переживанням, і не паралель їм, а прямиий їх
співучасник. Так, у «Батько й син» сонце веде «проз двох
людей проміння» — проз батька й сина, що зустрілися
після довгої розлуки. «А вранці промені від сонця стали
прилітати, як ангели», до них. Природа і люди тут — од-
но. Тож недивно, коли поет розмовляє з черешнями або
з березами, просить трави почати «запащний концерт»
(теж типовий і для Барки, і для раннього Тичини син-
кретизм образів — коли в одному образі сполучаються
враження зорові, слухові, нюхові тощо) і зрештою так
по-простому просить сонечко, як дитину чи милу: «Со-
нечко в золотій сорочці, постій за дубами — на далекій
дорозі!» — на що і дістає відповідь: «Одну часиночку!»
(«Вірші в прозі»).

Але повернімося до зв'язку Барки з Шевченком. Цей
зв'язок ще багато в чому можна простежити. Як і Шев-
ченко, Барка глибоко зв'язаний з українським фол-
кльором, з українською народною піснею, з неї черпає
свої образи, але завжди їх по-своєму осмислює. Ось бе-
ре він фольклорний епітет «білий світ» — і подає його
так: «Під вишнею присіла тихо, від світу білого рукою
очі задулила бабуся сива» («Вірші в прозі») — і традицій-
ний епітет заграє новим світлом: ми вже знаємо, що бі-
лий світ — це не просто собі зворот мови, — ні, ми ба-
чимо його: це світ, залитий сонцем, світ, сповнений жи-
вотрепетного світла, це все життя земне. Це і говорило-
ся первісно цим епітетом, але ми затаскали його, зробили
його порожнім доважком до слова світ; а прийшов поет
— і заново відкрив нам збляклий було епітет народної
пісні.

Так само й для нових понять. Барка вмє знайти такі
нові образи, які глибоко кореняться в старій традиції ук-
раїнської народної пісні. У поезії «Батько й син» він пи-
ше про бомбардування: «Літуча помста сіє міни». Літуча
помста — це казковий образ? Ні, це тільки переклад на

мову поезії-казки терміну сучасної військової техніки:
відплатні (відплата-помста) ракети (ракета-літуча)... Так
творчо використовував народну пісню Шевченко, і так
використовує її Барка.

Для Шевченка було характеристичне сміливе поєд-
нання найстаріших слів з найновішими, найпоетичніших
з найпрозаїчнішими, навіть грубими, перетоплення всьо-
го мовного інвентаря в одну синтетичну цілість. Шевчен-
ко унікав умовних сальоново-«красивих» слів — він
не боявся переносити в свою поезію грубу прозу життя,
бо знав, що справжній поет той, хто в найпрозаїчнішому
знайде іскорку поезії. Він поєднував елементи всіх істо-
рично заповіданих йому українською літературною тра-
дицією мовних стилів в одну синтетичну цілість, цим
способом шукаючи нового українського національного
стилю в поезії.

Так робить і Барка. Він сміливо переносить у свою
поезію церковнослов'янськи: вопль, пламенний, предрік,
воздвигся, безгласний, терзаємий, всує, юдоль, скорб, воз-
плач, — а поруч ставить найпростіші східньоукраїнські
діалектизми на зразок: лодочка, город, сідий, вор, криша,
оружжя тощо, — а коли треба, то вдається й до власних
новотворів, що іноді бувають дуже влучні («По вікно
до щиночки течуть», «слуга з оружжям палажким»).
Він не боїться поставити поруч церковнослов'янським
і вульгаризми.

Форма вірша теж зближає Барку з Шевченком, хоч
Барка не копіює ніде безпосередньо Шевченкових рит-
мів. Але для Шевченка було типове вільне оперування
ритмом, він міняв ритм в одній речі багато разів, коли
цього вимагав зміст. Так само вільно він поєднував риси
різних літературних жанрів. Він починав гімном, а кін-
чав ідилією, починав ідилією, а кінчав трагічним зойком.
От цю свободу вірша, свободу переплетення й перемі-
щення жанрових ознак Барка теж успадкував від Шев-
ченка — і в цьому розумінні він теж є учень Шевченка,
хоч і не копіює його безпосередньо.

Є в Барки й прямі позичення Шевченкових образів
(напр., у поезії «Заповідний храм»), але далеко важливі-
ше те творче продовження, той розвиток високих тради-
цій Шевченкової поетичної форми, який проймає Бар-
чину поезію. Може з особливою виразністю цей розви-
ток традицій Шевченка в поєднанні з деякими елемен-
тами раннього Тичини, але в цілком своєрідній «барків-
ській» інтерпретації, в його індивідуальному заломленні
виявився в уже не раз згадуваній поезії його «Батько й
син». Скільки тут є традиційно-старовинного, стародав-
нього в українській поезії: і розмір, близький до розміру
дум, і дієслівні рими, і вживання пестливо-зменшених
форм слів, і символіка народної пісні (образ перекотипо-
ля, наприклад), і вживання біблійних образів (син, повер-

нувшися після розлуки, без слів перед батьком «кільна приклоняє») — і яке все це пройняте Барчиним світосприйманням, особливою ніжністю й внутрішньою просвітленістю, властивою поетові. Оце ж і зветься — продовжувати традиції українського літературного стилю — і водночас нічого механічно не повторювати, а давати цілком своє і цілком нове!

У поезії Барки наша поезія виривається з закостених європейських форм і, збагачена європейським вишкілом, виходить на нові, органічно-українські дороги.

А європейський вишкіл — так само безсумнівний у поезії Барки. Він виявляється не тільки в спробах його писати сонети, спробах, зрештою скоро закинутих або навіть зразу ж не довершених («Два вірші»). Це другорядне. Але дух європейської ренесансової поезії в широкому розумінні слова — від *dolce stil nuovo* до Шекспіра (чий інтонації, наприклад, так виразно звучать у «Підозра і невинність» з її шекспірівською патетикою й гіперболічністю) — незаперечний у поезії Барки. Коли порівнювати з малярством — то багато є в ній від Боттічеллі, але і суворий Мантенья знайшов у ній свій відбиток. Тільки школа ця в Барки лишилася школою, учнівство його минуло, і Барка не зійшов на манівці чужого мистецтва, а став шукати — і вже де в чому знаходити — національні українські шляхи поезії.

Так створюється своєрідний стиль Барчиної поезії — іноді складний, не зовсім звичний, — але стиль дуже цікавий, стиль, що багато обіцяє нашій поезії в її прагненні йти до національних джерел. В поезії Барки треба вчитатися і — головне — вчутися, і тоді ми побачимо світ його очима, і станемо від цього напевно душевно багатші, змістовніші, глибші, світліші.

Бо це чистий і високий, хоч водночас простий і земний український і загально-людський, щиро-людяний і задушевний світ.

Українська родина. Сивий дід, і мати з немовлям на руках, і дочки, і плугатарі і гречкосії, прості люди. — Рибалка й швець — і садок вишневий коло хати. І українськими взорами гаптовані їх убрання. І кругом чорнобривці і дивина. І осипається зарожевлений цвіт. І на серці така блаженно-солодка тиша, яка може бути тільки на своїй батьківщині, в Україні, в рідній родині.

І от образи віддаляються. Ми вже не знаємо: це жінки? Чи може це янголи? Чи може це цвіт вишневий? Вони світлі. Вони в білих одежах, як на картині Боттічеллі. Пам'ятаєте — «Prima vera»?

І от і їх уже нема. Рожевий світанок розквітлого вишневого саду. Дівочо-ніжні, цнотливі пелюстки білого цвіту незрушно променіють у хвилях, не у хвилях, ні, у величому й безнастанному струмуванні лагідно-могутнього, безмежно-солодкого світла. Сонця ще нема. Світло є,

але воно не має свого видимого джерела, воно ніби само з себе сповнює довкілля. Незрушний вишневий цвіт, — і захлинно-солодко вібує на ньому рожеве світло. Незайманість. Глибока задушевність. І в непомітному, нечутному леготі проходить велична тайна непорочного запліднення. Опадуть білі пелюстки і відродяться м'язистими, м'ясистими, сочистими, п'яно-червоними вишнями. Ніжність — і сила життя. Напосність життям, просоченість снагою. Велич землі.

Поезія Барки.

ЗМІСТ:

СВІТАННЯ

Світання	5
Пасербиця	6
Вітчизна	7
Рай	9
Сад	10
Земля	13
Шлях	14
Примирені	15

РІДНІ ДУШІ

Мати	19
Дош	20
Батько й син	21
Самотність	23
Рибальчина дружина	24
Темрюк	25
Скорбна мати	27
Новонароджені	29
Знайдена	31
Видіння	32

ПРАВДА І КРИВДА

Правда і кривда	35
Тиха пісня	36
Дума про доброго кубанця	38
Бранка	40
Поема пшениці, що квітує	44
Дунай	46
Поліщук	48
Сподівання	50

ЯСНІСТЬ

Ясність	53
Промені і тіні: I. Степ	54
II. Сніг	55
III. Заклопотані	56
IV. Тишина	57
Прощання	58
Крицевий перстень	59
Приміти	60
Сніжна ніч	61
Роздум	62
Над морем	63

ГОЛУБИННИЙ МІСТ

Голубиний міст	67
Філософ	68
Предгір'я	69
Озеро	70
Колісниця весни	71
Астроном	74
Чарівник	75
Долина	76
Мариво	77
Розсвіт	78
Хуртовина	79
Дитяча доля	80
Скорб	82
Причастя	83

ДУМИ МАНДРІВНИКА

Думи мандрівника	87
----------------------------	----

ЦАРЕБОРЕЦЬ

Цареборець	99
----------------------	----

ВІРШІ ВІРИ

Заповідний храм (подражаніс)	127
Полільниця	128

Старий поет	129
Лірник	130
Війна	131
Ворон	132
Зелений світ	134
Воскресіння	135
Діялог про добро і зло	137
Апостоли	138
Богозневага	143
Чернечі свічі	147
Митар	152
Пророк в пустині	156
На мотиви з Біблії	158

ПІСЛЯСЛОВО:

Гр. Шевчук — «Поезія Василя Барки»	163
--	-----